SOSYALİZME GİRİŞ

Jules Moch

Çevirenler:

S. Hilâv - D. Avcıoğlu

DYK

DEVRİMCİ YAYINLAR KOOPERATİFİ

DEVRİMCİ YAYINLAR KOOPERATİFİ KİTAPLARI : 1

Jules Moch

Sosyalizme Giriş

●

Prof. Maurice Duverger

Dünya Sosyalizme Gidiyor

Çeviren :

S. HİLÂV — D. AVCIOĞLU

DYK

İSTANBUL — 1964

Kooperatifin ve kitapların adları bildirilmek sureti ile iktibas edilebilir

DEVRİMCİ YAYINLAR KOOPERATİFİ

İstanbul - Cağaloğlu, Himayeietfal Sok. Mir'at Han.

İstanbul Matbaası, Nuruosmaniye Caddesi No: 90

«Sosyalizme Giriş», Fransız Silâhsızlanma Komisyonu Temsilcisi ve eski Bakan Jules Moch'un «Socialisme Vivant» adlı eserinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Ünlü sosyalist Jules Moch, bu eserinde, sosyalizmin temel konularını, genç bir aydına hitaben yazılmış mektuplar şeklinde ele alıp açıklamaktadır. Moch, yaptığı açıklamaları temellendirirken, Fransa'dan ve öteki batı ülkelerinden örnekler getirmiş ve istatistiklerden faydalanmıştır. Eserin Türk okuru tarafından daha açık ve somut bir biçimde anlaşılmasını sağlamak için yurdumuzla ilgili bilgi ve rakkamları, yeri geldikçe yaptığımız siyah harfli eklemelerle belirtmeyi faydalı bulduk.

Ayrıca Paris Hukuk Fakültesi Profesörlerinden tanınmış siyasî bilimler uzmanı Maurice Duverger'nin «Politikaya Giriş» adlı önemli eserinin son bölümünü de çevirerek kitabın sonuna ekledik. M. Duverger, bu eserinde, bütün ülkelerin demokratik sosyalizm rejiminde birleşeceği fikrini ileri sürmekte ve temellendirmektedir.

BİRİNCİ MEKTUP

EĞİTİM ALANINDAKİ ADALETSİZLİKLER

Dostum, sosyalizmin ne olduğunu öğrenmek istediğini söylemiştin bana. Genç bir insanın, derslerinin ve sporun dışındaki konulara ilgi duyması çok yerindedir. Daha sonraki toplum gelişmesine ve hattâ günlük hayatımıza bile yön veren politika gibi önemli bir şeye, arkadaşlarından çoğunun ilgi duymadığını görüyorum.

«Sosyalizm nedir?» sorusuna cevap verebilmek için küçük bir kitap yazmam gerekiyor. Niçin yazmayayım? Bugün içinde bulunduğumuz üretim ve yaşama düzenini niçin mahkûm ettiğimi, daha adaletli ve rahat bir başka düzeni nasıl düşündüğümü ve böyle derin bir değişmeye ulaşabilmek için hangi aşamalardan (merhalelerden) geçilmesi gerektiğini birkaç mektupla açıklayabilirim.

Ama, sana sosyalizmin herhangi bir tanımını vermeden önce, genç bir insan olarak yaşadığın hayatın bazı özelliklerini gözden geçirmeni isteyeceğim. Şu ana kadar, açık seçik bir düşünceye ulaşamamakla birlikte, bazı olaylar hakkında belli düşüncelere varmış olman kabildir. Öyle sanıyorum ki, seni düşündüren bu gerçeklerden ilki, bu mektubumda ele alacağım konudur.

Yedi yaşında, sen de başka çocuklar gibi ilkokula başladın. Okulda, babaları çeşitli mesleklerden hayatını kazanan arkadaşlarınla karşılaştın. Okul sıralarında, avukat, mühendis ve memur çocuklarını gördün. Bazı arkadaşlarının babaları ise kapıcı, işçi, ya da şöfördü.

Daha başlangıçta, arkadaşların arasında bazı farklar olduğunu anladın. Kimisi annesinin otomobiliyle okulun kapısına geliyordu. Okuldan çıkış saatinde, bazı arkadaşlarını mürebbiyelerinin beklediğini görüyordun. Ama daha başka arkadaşlarının annelerinin kolunda içi yarı dolu bir file bulunduğunu, kıyafetlerinin mütevazı olduğunu farkediyordun. Bazı arkadaşların da evlerine tek başlarına dönüyorlardı. Onların annelerinin de, tıpkı babaları gibi bir fabrikada, ya da bir büroda çalıştığını öğrenmiştin. Çünkü, ev masraflarını, iki kişinin aldığı düşük ücretle karşılamak ancak mümkün oluyordu.

Böylece, ayni ülkenin, hatta ayni şehrin insanları arasında, «toplumsal farklar» olduğunu öğrenmiştin.

SÖZDE PARASIZ EĞİTİM

İlkokulu bitirdikten sonra, orta okula devam etmeğe başladın. Varlıklı ailelerin çocukları da senin gibi yaptılar. Orta okula devam edebilen işçi çocuklarının, ilk okuldakilere nisbetle pek az olduğunu fark ettin herhalde. Onların bir çoğu, ilk okulda on üç on dört yaşına kadar okumuş ve öğrenimlerine devam etmelerinin en faydalı olacağı yaşta, okul sıralarını terk etmek zorunda kalmışlardı. Aralarında öğrenime devam edenlerin bir kısmı da, insana yeni ufuklar ve imkânlar açan genel bir öğrenim yapacağına, teknik okullara girerek, kalifiye işçi, ustabaşı ve kimi zaman da atölye şefi olmalarını sağlayacak özel bir öğrenim yapmışlardı. Bunlar, kalifiye işçi, ustabaşı ve atölye şefi olabiliyorlardı, ama büyük tesisleri yöneten direktörler, yüksek memurlar, iş adamları olamıyorlardı. Bu yolda öğrenimlerine devam etseler bile, senin yaptığın öğrenimden daha az mükemmel olan öğrenimleri insan bilgisinin tümü hakkında onlara yeni ufuklar açamıyor ve «ilgi çe-

kici», ya da yüksek ücretli işlerde çalışmalarını sağlayamıyordu.

Çocukluk yıllarındaki sezmiş olduğun bu gerçek üzerinde iyice düşünelim şimdi. Toplum hayatında sezdiğin bu ilk farkı açıklamaya çalışalım. Açıklamak için istatistik bilgilerinden faydalanalım biraz.

Fransa'da çalışma çağındaki yetişkinlerin sayısı 19 milyondur. Çocukların, öğrencilerin, emeklilerin ve sakatların sayısı da 25 milyondur. «Faal Nüfus» denilen bu 19 milyondan, tarım alanında çalışan ve bundan ötürü büyük şehirlerin dışında yaşayan 5 milyon kişiyi çıkaralım. O zaman, büyük şehirlerde ve kasabalarda yaşayan 14 milyon kişi kalır geriye. Bu 14 milyonun 6 buçuk milyonu işçi, 2 milyonu küçük memurdur. Yani işçiler, bu 14 milyonun yüzde 45'ini, küçük memurlar da yüzde 15'ini teşkil ederler. Geri kalan yüzde 40 da, orta ve yüksek memurlardan, serbest meslek sahiplerinden, gelir sahiplerinden ve işverenlerden ibarettir.

Şimdi senin okulundaki sınıfına geri dönelim. Bu sınıf, sözü geçen nüfusu ve bu nüfusun içindeki çeşitli grupları aynen yansıtsaydı, sınıfın kırk öğrencisi arasında 18 işçi çocuğunun ve 6 küçük memur çocuğunun bulunması gerekirdi. Oysa sen, bu 24 öğrenci yerine, işçi, ya da küçük memur çocuğu olan ancak iki üç öğrenci gördün.

Buna şaşıyorsun değil mi? Bu konudaki başka istatistikler bak ne diyor: Fransa'da, ortaokul çağındaki çocuklardan, ilkokulu bitirip de ortaokula gidebilen tarım işçisi çocuklarının yüzdesi 13, işçi çocuklarının yüzdesi de 21'dir. Tarım işçilerinin ve sanayi işçilerinin çocuklarının geri kalanları başka teknik öğrenimler yapmakta, ya da çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Oysa, yüksek memurların çocuklarının yüzde 86'sı ve sanayi ile ticaret alanında iş sahibi olanların çocuklarının yüzde 81'i öğrenimine normal olarak

devam etmekte yani ortaokula gitmektedir. Aradaki farkın taban tabana zıt olduğunu görüyorsun.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu tarafından yapılan «Türkiyenin Ekonomik ve Sosyal Durumu» adlı bir incelemede bu konu ile ilgili olarak şöyle deniliyor: «Bugün ilkokul çağında bulunan çocukların yüzde 73 ü öğrencidir.. Ortaokul çağındaki çocukların ancak yüzde 19 u, lise çağında olan çocukların yüzde 9 u ve yüksek okul çağındaki çocukların ise yüzde 3 kadarı okuma imkânı bulabilmektedir.»

Olayı sınıflar açısından ortaya koysak, tablonun görünüşü çok feci oluyor. İlkokulda okuyanların yüzde 59 u tarım kesiminin çocukları olmasına rağmen, Üniversiteye gelindiği zaman oran yüzde 17 ye, ilkokulda yüzde 19 oranında olan işçi çocukları, üniversitede yüzde 8 e iniyor. Buna karışlık ilkokulda yüzde 15 oranında olan serbest meşlek çocukları (tüccar ve müteşebbis gibi) üniversitede yüzde 33 e, yüzde 7 olan memur ve ordu mensubu çocukları yüzde 42 ye çıkıyor. Görüldüğü gibi bir sınıfın çocuklarının okuma oranı devamlı inerken, diğer sınıflara mensup ailelerin çocuklarında artmaktadır. Nüfusun yüzde 78 ini teşkil eden tarım kesiminden mesleki ve teknik alan da dahil yalnızca 11.900, işçi sınıfında ise yalnızca 5.600 kadar kişi yüksek öğrenime devam edebilmektedir. 84 bin nüfusun büyük arazi sahibi olduğu gözönüne alınırsa, tarım kesiminden yüksek öğrenime devam edenlerin büyük bir çoğunluğu, bu büyük arazi sahiplerinin çocukları olduğu kolayca anlaşılır. Geri kalan diğer işçi ve çiftçi çocuk-

larının da çoğunluğu, öğretmen okulları gibi parasız yatılı yerlerde öğrenim yapmaktadırlar.

Yüksek öğrenime gelmeden önce, ilk ve orta öğrenim arasında yapacağımız basit bir karşılaştırma dengesizliği açıkça ortaka koyar. 1962 yılında. Meselâ, Kırklareli ilinde bir tek işçi çocuğu dahi orta öğrenime devam imkânı bulamamıştır. Başkent Ankara'da 84.245 çiftçi çocuğundan ancak 2.800 ü, İçel'de 10.857 işçi çocuğundan ancak 110 u ortaokula devam edebilmişlerdir.

Okuma çağında olan bütün çocukların bugün için üniversiteye hattâ orta öğrenime devam etmelerine elbette imkân yoktur. Fakat hiç değilse en zeki ve kabiliyetli çocukların bu imkândan faydalanması lâzımdır. Ne çare ki memleketimizde okumak gitgide zengin aile çocuklarının imtiyazı haline gelmektedir. Anayasanın ruhuna aykırı bir şekilde, kârlı bir ticaret kaynağı teşkil ettiği için, hızla çoğalan özel yüksek okullar, zenginlerin okuma imtiyazını arttırmaktadır. Fakir köy çocuklarına okuma ve ilerleme imkânı veren Köy Enstitüleri ise yüksek kısımları ile birlikte kapatılmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı müsteşarı Nuri Kodamanoğlu geçenlerde yayınlanan bir kitabında «Bütün eğitim masraf ve çabalarımız nüfusumuzun ancak üçte birine, hattâ bazan dörtte birine hitap edebilmektedir. Nüfusun en az üçte ikisini kendi haline terkeden bir eğitim sistemi ile bir memleketin kültürel, hattâ ekonomik kalkınması ne derece mümkündür, takdir olunur» diyerek mevcut durumu güzel bir şekilde ortaya koymaktadır.

Acaba, işçi ve küçük memur çocuklarının, bu kadar az sayıda, öğrenimlerine devam edebilmelerinin sebebi nedir? Acaba, işçilerin ve küçük memurların çocukları «burjuva» çocuklarından daha mı az zekidirler? Böyle olmadığını biliyorsun dostum. Çünkü, sen, onların, ilkokuldayken, öteki arkadaşlarından hiç bir zaman geri kalmadıklarını görmüştün. Üstelik, onların, meselâ senin gibi, akşam üstü, ödevlerini yaparken, analarından, ya da babalarından yardım göremediklerini de biliyordun.

Yoksa okul hayatının kayıtlarından ve sıkıcı havasından bezdikleri için mi, ilkokulu bitirir bitirmez, «kendi hayatlarını» yaşamağa karar veriyorlar ve bundan ötürü öğrenime devam etmiyorlardı? Hayır dostum! Çünkü sen onların, öğrenmek konusunda nasıl bir istek ve tad duyduklarını biliyordun. Onların bilgi sahibi olmak için nasıl çırpındıklarını ve liseye gidebildiğin için sana nasıl gıptayla baktıklarını gördün.

Böylece, ilk toplumsal adaletsizliğe parmak basmış oluyorsun. Bu adaletsizlik, başka adaletsizlikleri kavramana yardım edecek. Demek ki, öğrenim yapabilmek, ancak «bir takım toplumsal sınıfların» imtiyazıdır. Yani, öğrenim bir imtiyaz olarak sadece belli bir takım «toplumsal sınıflara» verilmiştir. «Toplumsal sınıflar» sözünü ilerde açıklayacağım sana. Şimdilik, toplumun bir takım sınıflara bölünmüş olduğunu kabul et, ileride bu konuda açıklamalar yapacağım. Evet, demek ki, «işçi sınıfı» na mensup kimselerin çocukları, öğrenimlerine ancak yüzde on oranında devam edebildikleri halde, öteki sınıflara mensup kimselerin çocukları yüzde doksan oranında öğrenimlerine devam etmek şansını ellerinde bulunduruyorlar.

Peki bu öğrenim imtiyazının ancak bazı sınıflara verilmiş olması nereden ileri geliyor? 1789'da, Büyük Fransa İhtilâli ile birlikte, asılzadelerin ve derebeylerin ayrıcalıkları (imtiyazları) yıkıldığı halde, bugün belli bir sınıfın

ayrıcakları niçin sürüp gidiyor? Öte yandan, lise öğreniminin de, üniversite ğreniminin de hemen hemen parasız olduğunu biliyorsun.

Dikkat edersen «hemen hemen parasız» dedim. Bu söz doğrudur. Lise ve üniversite öğrenimi parasızdır ama bu öğrenimin gerektirdiği masraflar o kadar yüksektir ki, gerçekten parasız olduğu söylenemez.

BURS VERİLMEKLE MESELE ÇÖZÜLMEZ

«İyi ama yoksul talebeler için burslar var!» diyeceksin belki. Bursların, okuması gereken genç insanlara oranla ne kadar az olduğunu düşün bir kere.

Türkiye'de burs alan öğrenciler çok küçük bir sayıdır. 1962 yılında 3242 öğrenci bakanlık burslarından, 680 öğrenci çeşitli devlet kurumları burslarından ve 119 öğrenci de özel burslardan faydalanmışlardır. Bunların toplamı 4041 kişidir ve yüksek öğrenim yapan öğrencilerin yüzde 5,7 sini teşkil eder.

1962 yılından itibaren Yüksek Öğrenim Yurtları ve Kredi Kurumu çalışmaya başladığı için, bakanlık bursları kalkmıştır. Yerine kurum kredi vermektedir. Yalnız kuruma, kredi verilecek öğrenciyi seçmede büyük takdir hakları tanındığı için birçok aksamalar olmaktadır. Ayrıca öğrenciden istenen teminatlar, Kurumu, asıl amacından uzaklaştırmaktadır. a) Banka teminat mektubu, b) İpotek senedi, c) Rehin senedi, d) Hazine kefaletini haiz diğer tahviller, e) Kurumca çıkarılacak diğer tahviller, f) Devlet tahvili, g) Kurumca kabul edilecek iki mütesel-

sil kefil gösterilmedikten sonra öğrenciye kredi verilmemektedir. Bu maddi teminatları da muayyen bir gelir seviyesinin altında olanlar gösteremeyeceğine göre, bundan ancak muayyen bir gelir seviyesinin üstünde olan kimseler faydalanabilmektedir.

Her isteyen işçi ve emekçi çocuğuna burs verilseydi bile, öğrenim meselesindeki adaletsizlik pek fazla düzeltilemiyecekti. Sınıfınızda belki 5-6 işçi çocuğu bulunabilecekti. Ama adalet duygusu sınıfınızda 18-20 işçi çocuğunun olmasını gerektiriyordu. Bu, herhalde mümkün olmayacaktı. Neden? Çünkü okuyan çocuk, aileye iki bakımdan yüktür. Önce, öğrenim yapması masraflı bir şeydir (bunun burslarla telâfi edildiğini kabul edelim), ama, belli bir yaştan sonra eve para getirememesi de, ailesi için bir kayıptır. İşçi çocuklarının hepsine burs versek bile, bu ikinci mahzuru ortadan kaldıramayız. Bundan ötürü, her isteyene burs verilse de mesele çözülmüş olmaz. Başka bir deyişle, orta okulda, ya da lisede bulunan işçi ve küçük memur çocuklarının sayısı iki ve üçten, beşe, ya da altıya çıkabilir, ama onsekize ve yirmiye çıkamaz.

Bu sonuncu meseleyi enine boyuna düşünürsen, öğrenimdeki adaletsizliğin esaslarını kavramış olursun. Seninle birlikte orta okula ve liseye devam edemeyen arkadaşların, belki bir iki sene daha okuduktan sonra, birer işçi olarak çalışmak zorunda kalmışlardır. Onların kazandığı para, tek başlarına yaşayacak kadar fazla değildir. Ama kurulu bir düzen içinde, kendileri gibi işçi, ya da küçük memur olan ana babaları ile birlikte yaşadıkları için, evin masrafına ortak olmaları çok büyük bir önem taşımaktadır. On beş, on altı yaşında bir işçinin kazancı ise, senin orta okula ve liseye giderken yaptığın masrafın yarısından, hattâ üçte birinden bile azdır. Buna rağmen, aile, bu genç işçinin ça-

lışarak getirdiği paraya muhtaçtır.

Şimdi, bugün içinde yaşadığımız düzende, öğrenimin parasız olmasına ve çeşitli burslar verilmesine, orta okula ya da liseye gidebilmek hakkının herkese tanınmış olmasına rağmen, gerçekte, ancak «zengin çocuklarının» bir ayrılığı olduğunu açıkça görüyorsun. Zengin çocukları, babaları gibi, mühendis, avukat, patron ve yüksek memur olarak, içinde doğmuş oldukları «para aristokrasisi» ortamında, hayatlarına devam edebilirler. Büyük Fransız İhtilâlinden önce de, beyzadelik ünvanları, babadan oğula ancak bu ölçüde geçiyordu.

Buna karşılık, işçilerin çocukları da, büyük bir çoğunlukla, yine işçi olarak hayatlarını kazanmaya mahkûmdurlar.

İŞÇİ DE PATRON GİBİ BİR OYA SAHİP, AMA..

Bu açıklamalarımı okuyunca, hemen itiraz etmek istiyorsun belki de. Genel olarak durumun böyle olmadığını ve benim açıklamalarımı çürütecek gibi görünen olayları hatırlıyorsun, belki. Böyle olaylar ve örnekler vardır tabii. Hatta içlerinden bazıları insanın dikkatini ve ilgisini kolaylıkla çeker.

Hayatta başarıya ulaşmış, para kazanmış, «büyük adam» olmuş yoksul çocuklarını hepimiz biliriz. Üstelik bu çeşit insanlar, başarıya ulaşınca, analarından, babalarından da bol bol sözederler. Fransız Akademisine seçilen ünlü bir bilgin, Akademi'ye girerken verdiği nutukta şöyle demişti:

«Beyler, annemle birlikte Montmartre'de Depic Sokağında, içinde sebze sattığımız el arabamızı iterken, bir gün gelip te, sizin aranıza gireceğimi aklımdan bile geçirmemiştim.»

Yoksul bir ailenin onuncu çocuğunun bir gün gelip bü-

yük bir adam olduğundan söz edildiğini de hatırlamışsındır dostum. Ama, bu çocuğun büyük bir adam olma şansının, ancak yüzde on olduğunu bilmem düşündün mü? Sen de bilirsin, «istisna kuralı bozmaz» derler. Doğru bir sözdür bu. Yoksul ailelerinden çıkan bu kimselerin okuyup yetişebilmiş olmaları, (kimbilir analarının babalarının ne büyük fedakârlıkları olmuştur), işçi ve yoksul çocuklarının kesin bir çoğunluğunu, içinde doğdukları toplum sınıfında kalmalarına mahkûm eden adaletsizliği hoşgörmemiz için bir sebep midir?

Genel prensipler de bu durumu mahkûm etmektedir zaten. 1789'da yayınlanan İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesinin birinci maddesinde şunlar yazılıdır :

«İnsanlar haklar bakımından hür olarak doğar ve hür olarak yaşarlar. Toplumsal farklar ancak topluluğun yararı bakımından temellendirilebilir.» Nitekim 1793 beyannamesinin 3 ncü maddesinde «Bütün insanlar doğuşları bakımından ve kanun karşısında eşittirler.» Beşinci maddesinde ise şunları görüyoruz.» «Genel işlere kabul edilebilme herkesin hakkıdır. Hür halklar, seçişleri konusunda, üstünlük ve kabiliyetten başka ölçü aramazlar.»

Hukuk bakımından mevcut olan bu eşitlik acaba bugün gerçekten mevcut mudur?

Politika bakımından evet mevcuttur denebilir. Çünkü, işçi de, tıpkı patronu gibi, seçim sırasında bir oy vermektedir. Tıpkı onun gibi, milletvekili seçilebilmesi ve bakan olması imkânı vardır. Ama toplumsal hayat, yani sosyal hayat bakımından durum ayni midir? Yani, bugün, 1789'da ve 1793' de ileri sürülen «toplum yararına» ve «üstünlük ve kabiliyetlere» göre mi insanlar arasında fark gözetilmektedir? İşçi çocuklarının, yukarda gördüğün kadar az bir miktarının öğrenimine devam edebilmesi bu prensiplerin uygulanmasından mı doğmaktadır?

Şüphesiz ki hayır!

SINIF BARAJLARI YIKILMALI

Sosyalizmin, bu sınıf ayrıcalıklarını kabul etmediğini iyice bilmelisin önce. Bu bakımdan, sosyalizm, Büyük Fransız İhtilâlini devam ettirmekte ve onun yarı kalmış eserini sürdürmektedir. Sosyalizm, bütün insanlara, bütün alanlarda, doğuştan başlayan bir eşitlik vermeyi; rastlantıların tesadüflerin yarattığı adaletsizlikleri ortadan kaldırmayı, herkesin her çeşit iş alanında çalışabilmesini sağlamayı, ve bunu yaparken, babasının, ya da anasının durumuna değil, kendi öz kabiliyet ve zekâsına dayanmasını amaç olarak kabul etmiştir. Sosyalizm, 1789 beyannamesindeki ilk maddedeki ikinci cümlenin taşıdığı anlamı bir gerçek haline getirmeğe çalışmaktadırlar.

Ama bu konuda dikkatini belli bir noktaya çekmek isterim dostum. Bu amaç, paraya dayanan basit bir reformla gerçekleştirilemez. Yani, bursların sayısını arttırarak, ya da üniversiteye girecek öğrenciler arasında yarışma açıp, bu yarışmayı kazananları bedava okutarak olmaz bu. Faydalı olduklarından şüphe etmediğim bu tedbirler, mahiyeti bambaşka olan bu meseleyi çözmeye yetmez.

Bu meselenin çözülmesi için, alışkanlık ve adetlerin kökten değişmesi gerekir. Oysa insan kafası, toplum sınıfları arasında geçişmeler ve kaymalar olmasını henüz kabul edememektedir. İşçi çocuklarının yükselip başarıya ulaşmalarını ve «burjuva» çocuklarının da sınıflarının onlara sağladığı durumu kaybedebilmelerini normal ve tabii bir şey haline getirecek olan, sınıflar arası geçişme ve sızmalardır. Yani, «burjuva» çocuklarından biri, okumaya meraklı değilse, niçin «bir dalgacı», ya da «kayırılmış» kimse olsun da, kol gücüyle ilgili bir meslekte çalışmasın? Ama bugünün «burjuvaları» da bir zamanın beyzadeleri gibi «kol

gücü ile ilgili» işleri tiksindirici işler olarak görmek gibi peşin bir hükümden kurtulmuş değillerdir. Bununla birlikte, bugün, bir işçi, oğlu mühendis olmadığı zaman nasıl üzülmüyorsa, bir profesör de oğlunun işçilik etmesine eskisi kadar itiraz edemiyor.

Alışkanlıkların ve düşünce biçimlerinin değiştirilmesi ancak uzun ve zahmetli bir öğrenim gayretiyle ve ayni zamanda öğrenim alanında reformların yapılmasıyla gerçekleşebilir. Sosyalizm, öğrenim sisteminin maddî temellerini değiştirmek kadar, bu zihniyet değişikliğinin de gerçekleştirilmesi gerektiğine inanır.

İKİNCİ MEKTUP

ADALETSİZLİK ÜZERİNE KURULMUŞ TOPLUM

İlk mektubumda, insanın içinde doğduğu sınıf ve aldığı öğrenimden dolayı uğradığı haksızlıklardan başka bir konu üzerinde durmayışıma şaştın belki.

Bir bakıma haklısın. Çünkü, sosyalizm sadece bu adaletsizliğin ortadan kaldırılmasını amaç edinmemiştir. Sosyalizm aslında, öğrenim konusundaki adaletsizlikle birlikte, öteki adaletsizlikleri de kaldırmak ister. Çünkü bunlar birbirine bağlıdır.

Dertleşmemiz bu noktaya geldiğine göre senin, Léon Blum tarafından yazılmış bir kitapçığı yani **«Sosyalist Olmanın Yolu»** adlı eseri okumanı isterim. Blum, bu kitabı 1919 yılında yazmıştı.

Blum'un bu eserini özetlemeğe kalkmak ona hıyanet etmektir. Çünkü, bu kitapçık sayısız düşüncelerle doludur. Ben ve arkadaşlarım, 1924 yılından sonra Fransız Sosyalist Partisi'ne girerek, onun geniş zekâ ve bilgisinin ışığında yürümüştük. Blum hayatının sonuna kadar (1950), üzerimde silinmez etkiler bırakmıştı. Bizi, Leon Blum'a yönelten şey, işte bu kitapçığı okumuş olmamızdı.

Blum, bu kitapçığının ilk sayfalarında, insanların emek ve zahmetle yarattıkları maddî ve manevî ortaklaşa kültür mirasından, doğuştan birlikte getirdiğimiz eşitlik, adalet ve dayanışma duygularından, haklarımız ile ödevlerimiz, emeğimiz ile hayat şartlarımız arasında mevcut olması ge-

reken âdil ve devamlı bağıntıdan söz eder. Bir yerde şöyle yazar. **«Kendi mutluluğumuzun başkalarının mutluluğundan ayrı varolamayacağını, kendi emeğimizin de başkalarının emeği olmasa beyhude bir şey olarak kalacağını hissettiğimiz gibi, onların acılarının bizim acılarımız olduğunu ve başlarına gelen haksızlığın bizi de üzdüğünü hissediyoruz. İnsanın yüreğini gerçek bir rahatlıkla dolduran şeyin, günlük menfaatlerimizi ortak mutluluk ve gelecek adalet uğruna terketmek olduğunu ve dinlerin bize öğrettiği kardeşlik ile vaad ettikleri ölümsüzlüğün gerçek biçiminin ancak bunda bulunabileceğini de hissediyoruz.»**

DOĞUM VE ÖLÜMDE ADALETSİZLİK

Öğrenim meselesinde, içimizdeki adalet duygusu ile, dışımızdaki gerçeklerin arasında bulunan karşıtlığı görmüştün. Çevrene dikkatle bakacak olursan, bu çeşit karşıtlıkların, başka konularda da kendini gösterdiği farkedeceksin.

Konut (mesken) meselesinde de ne kadar büyük adaletsizlikler olduğunu kolayca görebilirsin. Ardarda iki savaşın geçirilmiş olması ve gerekli tedbirlerin zamanında alınmamasından ötürü, yurdumuzda konut meselesi halledilmeden kalmıştır.

Paris'in bazı yerlerinde yüz binlerce lira değerinde apartımanların satıldığını ve içinde üç beş kişinin oturduğunu bilirsin. Öte yandan, başka mahallelerde, insanların, balık istifi gibi, ufacık odalarda ve harabelerde yaşadığını da bilirsin. Böyle harabelerde yaşayan çocukların küçük yaşta hastalanarak ölmesinden başka ne gibi bir sonuç beklenebilir.

İçinde yaşanabilecek doğru dürüst bir evde doğmuş olan bir çocukla, tavan aralarında ya da harabelerde ya-

şayan ana babaların çocukları arasında, yaşama şansı bakımından büyük bir fark vardır.

Bu halde bulunan kimselerin belki çok az ve istisna olduğunu sanıyorsun. Ama yanılıyorsun dostum. Şimdi sana bir istatistikten söz edeceğim.

Paris'te 1951 yılında doğmuş olan her bin çocuktan kaç tanesinin bir yaşına varmadan öldüğünü biliyor musun? Tam 29 tanesi. Bütün Fransa'da ise, bu binde 43'e yükselmektedir.

Çocuk çağındaki ölümleri, kendi hesabına çalışan patronların ve işverenlerin çocuklariyle, işçilerin ve emekçilerin çocukları olmak üzere iki bölüme ayırıp inceleyecek olursan daha büyük adaletsizliklerle karşılaşırsın.

Paris'te, serbest meslek sahiplerinin çocuklarının ölüm bindesi 22, mühendis çocuklarınınki 19, patronların ve yüksek memurların ki 21, işveren çocuklarımnki 24'tür. Yani, bu zümrelerin çocuklarının ölüm nisbeti binde ondokuz ile yirmi dört arasında değişmektedir.

İşçilerin çocuklarının ölüm bindesi ise, kalifiye işçilerde 42, uzmanlarda 36, elişçilerinde 49'dur.

Bütün Fransa ele alınacak olursa, serbest meslek sahipleri, işverenler ve yüksek memurlar gibi zümrelerin çocukları binde ondokuz ile 30 nisbetleri arasında ölmekteyken, tarımla uğraşanlar da dahil edildiği zaman emekçilerin çocuklarının ölüm bindesi 42 ile 62 arasında değişmektedir.

Türkiye'de durum :

Yeter istatik bilgi henüz toplanamadığı halde, Türkiyemizde durumun çok daha kötü olduğu kesinlikle söylenebilir. Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından yapılan araştırmalara göre, Türkiyede ortalama insan ömrü 55 yıldır. Halbuki ortalama ömür, Norveçte 71, Avustralya-

da 66, İsrail'de 70, Kıbrıs'ta 64 yaştır.

Türkiye'de ortalama insan ömrü 55 yaş olduğu halde, işçi ve köylü ömrünün 55 yaşın altında bulunduğu, zengin sınıfların ortalama ömrünün 55 yaşın çok üstünde olduğu kolayca tahmin edilebilir.

Türk-İş'in «Türkiyenin Ekonomik ve Sosyal Durumu» adlı incelemesinde yer alan Ankara'da mesken durumuyla ilgili bir araştırma, işçilerin yaşama şartlarındaki, dolayısıyla yaşama hakkındaki adaletsizlikleri bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır :

1. Ankara halkının yüzde 52 si sağlam, yüzde 14 ü tamir edilebilir, yüzde 34 ü tamir edilemiyecek çürük meskenlerde oturmaktadır.

Ankara'da işçilerin yüzde 15 i sağlam, yüzde 16 sı tamir edilebilir, yüzde 69 u kötü meskenlerde oturmaktadır.

2. Ankarada meskenlerin yüzde 90 ında elektrik var, yüzde 10 unda yoktur. İşçi meskenlerinin yüzde 80 inde elektrik var, yüzde 20 sinde yoktur.

3. Ankarada meskenlerin yüzde 24 ünde havagazı var, yüzde 76 sında yoktur. İşçi meskenlerinin hiç birinde havagazı yoktur.

4. Ankara'da meskenlerin yüzde 65 inde mutfak vardır. İşçi meskenlerinin yüzde 30 unda mutfak vardır.

5. Ankara'da meskenlerin yüzde 51 inde banyo vardır. İşçi meskenlerinin yüzde 17 sinde banyo vardır.

6. Ankara'da meskenlerin yüzde 72 sinde müstakil helâ vardır, yüzde 28 inde helâlar ortaktır.

İşçi meskenlerinin yüzde 46 sında müstakil helâ var, yüzde 54 ünde helâ ortaktır.

7. Ankara'da meskenlerin yüzde 60 ında şehir suyu var, yüzde 40 ında yoktur. İşçi meskenlerinin yüzde 22 sinde şehir suyu var, yüzde 78 inde yoktur.

Köylerde ise durum çok daha fecidir. Şehirdeki işçiler, köylerdeki fakir çiftçilere ve tarım işçilerine nazaran imtiyazlı sayılabilirler!

Millî gelirin dağılışıyla ilgili olarak, Devlet Plânlama Teşkilâtı tarafından yapılan araştırmalar, yaşama düzenindeki adaletsizlikler hakkında genel bir fikir verecek niteliktedir. Bu araştırmaya göre, çalışan nüfusun yüzde 70 ini teşkil eden tarım işçileri ve küçük çiftçiler, millî gelirin ancak yüzde 20 sini almaktadır. Çalışan nüfusun yüzde 2 sinden ibaret kalan büyük çiftçiler, tüccarlar ve sanayicilerden müteşekkil bir mutlu azınlık ise, millî gelirin yüzde 45 ine el koymaktadır!. Geriye kalan yüzde 35 de, çalışan nüfusun yüzde 28 ini teşkil eden işçi, orta çiftçi ve memurlar tarafından paylaşılmaktadır.

SOSYALİZM HEM AHLÂK, HEM DE İLİMDİR

Çocukların dünyaya geldikten sonra yaşayabilmek konusundaki şansları arasındaki bu farkları gördükten sonra, öteki farklara bakıp da eskisi kadar şaşmayacağını sanırım dostum.

Daha başka istatistiklerden söz ederek canını sıkmak istemem. Yalnız, sana şunu söylemek isterim: Paris'teki çeşitli mahallelerde yaşayan ayni yaştaki çocukların ortalama sıhhat durumları, boyları ve ağırlıkları, mahalledeki in-

sanların maddî durumunun ortalamasına, yüz kişi başına düşen otomobil sayısına, insan başına düşen konut metrekaresine uygun olarak ve ayni oranda değişmektedir.

Demek ki, işçilerin ve emekçilerin çocukları önce, sıhhat ve yaşama şartları bakımından korkunç bir adaletsizlikle karşılaşıyorlar. Daha sonra da, ilk mektubumda sözünü ettiğim öğrenim adaletsizlikleriyle karşılaşıyorlar. Çünkü, ilkokuldan sonra öğrenime devam edebilmenin, hemen hemen sadece varlıklı sınıfların çocuklarına tanınan bir imtiyaz olduğunu görmüştün.

1948'de yapılan ve onsekiz ile elli yaş arasındaki 3076 kişiye uygulanmış olan bir istatistik şu sonuçları vermiştir: Yüz fabrikatörden ancak on ikisi işçi çocuğudur. Oysa 100 işçi çocuğunun 55'i yine işçilik yapmaktadır. Sözü geçen ilk 100 kişinin yüzde elli dokuzu «burjuva» çocuklarıydı. İkinci yüz kişinin içindeki «burjuva» çocuklarının sayısı ise ancak yüzde 2 idi.

Böylece, «toplumsal sınıfların» (bunu ilerde açıklıyacağım) birbirinden bıçakla kesilmiş gibi ayrılmamış olduklarını görüyorsun. Çünkü yukardaki istatistik, işçi çocuklarının pek az bir kısmının patron olduğunu, patron çocuklarından pek daha azının da işçi olduğunu gösteriyor.

Ama yine de, sınıfların birbirine kapalı olduğunu ve birinden ötekine pek az kimsenin geçmesini mümkün kılacak kadar birbirlerinden ayrılmış bulunduklarını söylemeliyim. Bu durum, bir «sınıf anlayışının» doğmasına ve devam etmesine de sebep olmaktadır. Nitekim, işçi çocuğu, anasının ve babasının hayatından başka türlü bir hayatın kendisini beklemediğini bilmekte, öte yandan, «burjuva» çocuğu da, yaşadığı kolay hayatın tabii bir şey olduğunu ve bu hayatı hak etmiş olduğunu düşünmektedir.

Sosyalizmin en önemli yanlarından birini, yani adaletsizliğe karşı baş kaldırmayı anlayabilmen için, yukarda sözü geçen olaylar üzerinde uzun uzun düşünmüş olman ge-

rekir. Bir zamanlar büyük dinlerin, daha sonra Ansiklopedist'lerin ve ondan sonra da Büyük Fransız İhtilâlini yapanların manevî gücünü sağlayan davranış işte budur. Leon Blum'un, «Sosyalizm bir ahlâk hattâ bir dindir!» derken, kastettiği şeyi ancak bu açıdan anlıyabilirsin. Çünkü, sosyalizm, ahlâkların ve dinlerin peşpeşe, üzerinde temellendikleri o evrensel ve iyiliksever duyguların, toplumun bugünkü durumuna uygulanmasıdır.»

Ama sosyalizm bundan ibaret değildir dostum. İlerde, sosyalizm hakkında sana başka açıklamalarda bulunacağım.

Yalnız şimdiden, sosyalizmin, adaletsizliklerin ve haksızlıkların kısır tenkitleriyle ve dile getirilmesiyle yetinmediğini bilmelisin. Sosyalizm, bu adaletsizliklerin temel sebeplerini araştırır ve adaletsizliği yok edecek tedbirler ileri sürer.

ÜÇÜNCÜ MEKTUP

MÜLKİYET VE EMEK ÜZERİNE

Kölelikten başladık!

Çağdaş dünyanın içinde çırpındığı bir yığın eşitsizliğin ve haksızlığın bazılarını farkettiğinden eminim dostum. Bir «ahlâk ve hemen hemen din» olarak anlaşılan sosyalizm bu haksızlıklara nasıl son verebilir? Bu sorunun cevabını vermeden önce, sözü geçen adaletsizlik ve haksızlıkların nasıl olup da ortaya çıktıklarını sorman gerekir.

Bu kötülüklerin ne tesadüfen, ne de istenerek ortaya çıkarılmamış olduklarını biliyorsun. Tesadüf bu kadar genel ve evrensel olayları doğuramaz. Bazı çılgınlar, ırkları birbirinden ayrı tutmak istemiş olsalar bile, insanoğlu, toplumsal farkları yaratmayı isteyecek kadar kötü bir yaratık değildir.

Meselenin çözümünü başka yerde araman gerekiyor. Gerçekten de, eşitsizlikleri yaratan şey, esas bakımından, içinde bulunduğumuz ekonomik rejimdir. Bu ekonomik rejim kapitalizmdir veya başka bir açıdan bakarsak, emeğin pazarlarda satıldığı «ücretlilik» diyebileceğimiz bir rejimdir. Demek ki, adaletsizlik ve haksızlıkları ortadan kaldırabilmek için bu rejimi değişikliğe uğratmak gerekmektedir. Ama acaba bu mümkün müdür?

Bu rejimin ebediyen sürüp gidemiyeceğini sana göstermem için, biraz gerilere dönmeme izin ver. Geçmişe göz attığımız zaman, toplumsal rejimlerin, tıpkı tek tek insan-

lar gibi gelişip büyüdüklerini ve sonra ortadan kalktıklarını göreceksin.

İlkçağ'da (Antikite'de) insanların bir kısmı mal gibi alınıp satılırdı, yani bir meta'dı. Efendi, köleleri mal gibi satın alıyor, ya da satıyordu. Kadını kocasından, anayı yavrularından ayırabiliyordu. Ürünün cinsiyetine, yaşına, kuvvetine ve güzelliğine göre belli bir «borsa» vardı. O çağın en yüce düşünürleri bile, bu düzeni, toplum hayatı ve efendilerin kültürünün gelişmesi için gerekli olduğunu düşünerek, tabiî bulmuşlardı. Beyaz ırktan insanların köleliği, Avrupa'da, ortaçağ sonlarına doğru ortadan kalkmıştı. Ama zencilerin köle haline getirilerek bir mal gibi satılması olayı, düşünürlerin protestosuna ve Büyük Fransız devriminden sonra çıkan kanunların bu çeşit satışları yasak etmesine rağmen, Fransız sömürgelerinde 1848'e kadar devam etmişti. Öteki Avrupa devletlerinin, sömürgelerinde köleliğin kalkması 1846 ile 1890 yılları arasında gerçekleşmiştir. Amerika'da zencilerin köle gibi satılmasına son veren olay, 1865 yılında Kuzeylilerin Güneylilere galip gelmesiyle biten savaş olmuştur.

Bu korkunç düzen, yani insanların birer mal gibi satılması sana çok uzak bir olay gibi görünüyordur şimdi. Oysa, bugün, herhangi bir büyük şehirde, sokaklarda dolaşırken yanından geçen insanlardan bazılarının büyük babalarının birer köle olduğunu düşünürsen, gerçeğe daha fazla yaklaşmış olursun. Bugün bile, hâlâ köle olarak yaşayan insanlar vardır. Yemen ve Suudi Arabistan gibi, Birleşmiş Milletlerin üyesi olan ülkelerde kölelik resmî bir müessesedir. Kutsal Mekke ve Medine şehirlerinde kadın ve erkek satılan esir pazarları olduğu söylenir... Üstelik, bu pazarların, köleleri azat etmek imkânını hacılara verebilmek için mevcut olduğu söylenir.

Fransa'da, Vizigot'ların ve Burgond'ların kanunlarında sözü geçen kölelik, zamanla yumuşamış ve serflik hali-

ne gelmiştir. Serflikte, serf ile derebeyi arasındaki münasebet değişmiştir. Serf, köleye nisbetle, hukukî bir şahsiyeti olan ve mirasa ve belli bir aileye sahip bir kimsedir.

Ama serf, belli bir tazminat vermeyecek olursa, derebeyinin toprağından başka bir yere gidemez; bu toprağın sınırları dışında da evlenemez. Sınırların dışında evlenebilmek için de tazminat vermesi gerekir. Bundan başka, derebeyinin serf'e vermiş olduğu bina ve evler de, serf öldükten sonra, vârislerine değil, yine derebeyine ve derebeyinin vârislerine kalır. Belli zamanlarda ödenmesi gereken ağır borçların (haraç, angarya, v.b.) derebeyine verilmesi gereklidir.

Serflik doğuştan gelen bir şeydir. Aşağı yukarı bugün, ücretli işçi olmanın, doğuştan gelen bir şey olması gibidir bu. Bundan başka bir kimse, bir başka serf ile evlendiğinde, ya da derebeyine ait bir toprakta bir yıldan fazla kaldığında, ya da bir hukukî cezanın yükümü (müeyyidesi) dolayısıyla, ya da hür bir insanın kendi haklarından isteyerek vazgeçmesi sonucunda serf olabilirdi. Başlangıçta, köyde yaşayan herkese ve şehirlilerin bir çoğuna uygulanan bu rejim, 1789 Devrimiyle ortadan kalkmıştır.

KAPİTALİZMİN ÖZÜ İNSANIN İNSANI SÖMÜRMESİDİR

Yukarda yaptığım açıklamalar, şu anda içinde yaşadığın toplum çeşidinden önce, iki ayrı toplum çeşidinin ortaya çıktığını ve bir süre sonra kaybolduğunu açıkça göstermiştir sana.

Bu toplum çeşitlerinin birincisinde, insanların iki büyük bölüme ayrıldığını görüyoruz: 1 — Hür insanlar (bunlar da aralarında bölümlere ayrılırlar), 2 — Köleler (esirler). İkinci toplum çeşidinde ise dört bölük insan vardır:

1 — Kilise adamları, 2 — Derebeyleri, 3 — Şehirlerdeki «burjuvalar» ve 4 — Serfler.

Bu toplum düzeni çeşitlerinden birincisine «Kölelik», ikincisine de «Derebeylik» (Féodalite) denir.

Demek ki tarih, toplumların da, tıpkı insanlar gibi, doğup ortaya çıktıklarını ve bir süre sonra, yerlerini başka toplumlara bırakmak için ortadan kaybolduklarını göstermektedir. Bu gerçekleri anladıktan sonra, şimdi, içinde yaşadığın ve bütün dünyayı kaplamamış olan şu rejimin yani kapitalizmin, kendinden önce gelen toplum düzenleri gibi ortadan kalkmayıp, ebediyen kalması için ne gibi sebepler mevcut olduğunu sorabilirsin kendine. Bu düzenin ortaya çıkmış olması, ebediyyen kalması için yeterli bir sebep midir? Şüphesiz ki hayır!

Böylece, düşüncelerinin mantıkî gelişmesini takip edecek olursan, tarih içinde gelişip değişmenin varolduğunu görecek ve şu soruyu soracaksın: İçinde yaşadığım sistem (yani kapitalist düzen) insanların ihtiyaçlarına ve isteklerine cevap veriyor mu? Veriyor diyecek olursan, o zaman bu sistemin uzun zaman varolup gideceğini zannetmen mümkün olacaktır. Ama vermiyor dersen, o zaman da, bu sistemin mutlaka değişikliğe uğraması gerektiğni kabul etmek zorunda kalacaksın.

Aslında, bu sistemin insan ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı konusunda tartışmak kabildir. Ama bu sistemin insanların büyük çoğunluğunun arzularına cevap verip vermediği konusu tartışılamaz bile. Çünkü bu sistemin insan isteklerine cevap vermediği apaçıktır. İçinde yaşadığın toplum düzeninin doğurduğu ve mevcudiyetine gözyumduğu adaletsizliklerin ne kadar çok ve korkunç olduğunu görmüştün. Bütün bunlardan ötürü, bugün içinde yaşadığın sistemin değişmeden kalabileceğini sanmak imkânsızdır.

Böylece sorman gereken üçüncü soruya gelmiş bulunuyorsun. Bu soru şudur : Bu rejim, içindeki adaletsizlik

ve haksızlıkları azaltmak ya da ortadan kaldırmak için, hangi yönde gelişmelidir? Buna cevap vermeden önce, bugünkü sistemin, özünü yani temelini kavraman gerekir. İçinde yaşadığın sistem yani kapitalizm, bazı insanların öteki insanlara bir mal gibi sahip olması (kölelik), ya da öteki insanlar üzerinde bir çeşit ipotek hakkına mâlik bulunması (derebeylik) temeli üzerine kurulmamıştır. İçinde yaşadığın sistem, insanın insanı sömürmesi temeli üzerine kurulmuştur. Yani kapitalizmin özü, insanın insanı sömürmesidir.

Gerçekten de, bugünkü toplumda, insanlar iki büyük bölüğe ayrılmışlardır. Bu bölüklerin de içlerinde daha küçük bölükler olduğu ve iki büyük bölüğün birbirinden bıçakla kesilmiş gibi ayrılmadığı doğrudur. Ama asıl önemli olan nokta, bugünkü toplumda, insanların iki ana bölüğe ayrılmış olmaları ve bunlardan bir bölüğün makinelere, çalışma araçlarına (âletlerine) sahip olması, öteki bölüğün ise, bu çeşit makine ve âletlere sahip olmadıkları için, makine ve âlet sahiplerine, emeklerini kiralamak zorunda kalmalarıdır.

İçinde yaşadığın toplumdaki adaletsizlik ve haksızlıkları işte bu farkın doğurmuş olduğunu açıklayacağım sana. Öyleyse, adaletsizlikleri kaldırmak için iki bölük arasındaki bu farkı kaldırmak gereklidir.

«BENİM CANIM ÇIKSIN, PATRON CEBİNİ DOLDURSUN, OLUR MU?»

Modern makinalar gittikçe daha karmaşık (muğlak) hale gelmekte ve gittikçe daha pahalıya malolmaktadırlar. Bu çeşit makinalara sahip olmak için ödenmesi gereken para bir adamın ya da bir ailenin elindeki parayı kat kat aşmaktadır. Sadece elemeği ile çalışan bir işçinin, üretim

araçlarını (istihsal vasıtalarını yani makineleri) elde edecek kadar para biriktirmesi ve bu makinaları satın alarak yanında işçi çalıştırması imkânsızdır.

Bu konu üzrindee düşünecek olursan, makinaların ortaya çıkarak bir yandan kapitalistleri, öte yandan ücretlileri nasıl yarattığını yani bu iki sınıfı nasıl meydana getirdiğini anlarsın. Bu iki sınıf, kendinden önceki küçük işverenlerin ve kalfa ve çırakların yerini almıştır. Oysa, ustalar ve onların yanında çalışan kalfa ve çıraklar arasında hem bilgi, hem de kullandıkları araçlar bakımından büyük bir fark yoktu. Küçük işverenlerin ve «arkadaşlar» ın üretim biçimine «manufacture» (el yapımı) kelimesi ile adlandırıyoruz. Bu adlandırma çok yerindedir. Çünkü el yapımı çağında, henüz mekanik enerji yoktu ve yapımevi sahibi olan küçük işveren de onun yanında bulunan kalfa ve çıraklar hep beraber çalışıyorlardı. İşveren (usta) ile yardımcıları arasındaki bu karşılıklı değişebilirlik hali üzerinde önemle durmalısın. Usta, tıpkı yanında çalışanlar gibi, elemeği ile işe katılıyordu. Öte yandan, böyle küçük bir atölyenin açılıp yürütülmesi için gerekli para önemli bir yekûn tutmuyordu. Bundan ötürü, herhangi bir işçi de, bir gün, işverenin yani ustanın durumuna geçebilmeyi haklı olarak umuyordu.

Oysa bugün durum ayni değildir. Bugün herhangi bir fabrika sahibi, atölyeye inerek, işçilerle birlikte ve kol emeğini kullanarak çalışmaz. Bir fabrika sahibi, el işçilerinden uzakta bir büroda ya da bir toplantı odasında çalışır. Demek ki, modern fabrikalarda ve genel olarak gelişmiş endüstri işletmelerinde, mülkiyet ve emek artık birbirinden tamamen ayrılmıştır.

Öte yandan, bugünün işçisi de, «elyapımı» çağındaki işçinin beslediği yükselme umudu besleyememektedir. Yani bugünün işçisi, ne yaparsa yapsın, kendi çalışma âlet-

lerinin sahibi olamayacağını bilmektedir. İçinde çalıştığı fabrikanın hisse senetlerini satın almak için biraz para biriktirse bile, binlerce hatta milyonlarca işçiden biri olmak durumundan kurtulamayacağını anlamaktadır.

Bir işçinin, çalıştığı fabrikanın hisse senetlerinden birine ya da birkaçına sahip olması, onun, ancak çocuklarına oyuncak almasını, ya da ailesiyle kısa bir seyahate çıkmasını sağlayabilir. Yoksa, «yatırımının» gelirinden geçinen yani eski arkadaşlarının emeğini sömüren bir «kapitalist» gibi yaşamasını sağlayamaz.

İşte burada da, bir sınıftan öteki sınıfa geçebilmenin ne kadar güç olduğunun yeni bir örneğini görüyorsun.

Dağınık ve küçük işyerlerinde çalışan ve eliyle çalışarak ürünler ortaya koyan el sanatlarından, zamanla, güçlü ve kesif bir sanayie nasıl geçilmiş olduğunu sorman gerekir. Anlatayım: Bu değişme, belki de tahmin ettiğin gibi, pahalıya mal olan ama üretim bakımından çok güçlü olan motörlerin, fırınların, kazanların kullanılmasıyla başlamıştır. Yeni kullanılmaya başlayan bu araçlardan mümkün olduğu kadar fazla randıman almak ve yapım masraflarını çıkarabilmek için, bu araçların mümkün olan en büyük verimle çalıştırılmaları gerekiyordu. Bunun için de çok sayıda işçinin kullanılması zorunluydu. Çünkü o çağlarda, otomatik makineler henüz icat edilmemişti.

Böylece, yoksul köylülerin bir çoğu, düşük de olsa sabit ve muntazam olarak ödenen bir ücret alabilmek umuduyla ve şehir hayatının cazibesine de kapılarak ücretli işçi haline geldiler.

Bundan başka, üretim (istihsal) miktarı ve maliyet bakımından XIX. yüzyılın canavarı olan makineli sanayiye rekabet edemeyen bir çok zanaatkâr da, ayni şekilde, fabrikanın yolunu tutmak zorunda kaldı.

Küçük tacirler ve gezginci esnaf, terhis olan gençler ve meslek sahibi olmayan kimseler de şanslarını denemek

için fabrikalara girmeğe çalıştılar.

Bu «Proletarisation» (işçileşme) hareketinin doğurduğu felâketler ve isyanlar saymakla bitmez. Geçen yüzyılın emekçileri, başlarına gelen bu felâketten «makineleri» sorumlu tutuyorlardı. İşsizlikten korkuyorlardı. İşçilerin, fabrikalara konmak istenen yeni makineleri kırmağa kalkışmaları bundan ötürüydü. Bu işçiler, sanayie makinenin girmesinin, el emeğine olan ihtiyacı kat kat arttıracağını ama işçilerin toplumsal sınıf ve durumlarını değişikliğe uğratacağını anlamıyorlardı.

Bir zamanlar usta, kalfa, köylü hattâ küçük ticaret erbabı olan bu adamlar, yavaş yavaş, vardiya başlarının ya da ustabaşlarının sert disiplini altında bir çeşit askeri hayata alışıyorlar ve bugün kalkmış olan korkunç iş cezalarına ve insanlıkla bağdaşmaz çalışma şartlarına tâbi tutuluyorlardı. Ama onların başına, asıl korktukları şey gelmemişti. Yani onlar işsiz kalmamışlar, ama proleter haline gelmişler ve yüzlercesi bir arada, büyük atölyelerde bir çeşit esir gibi çalışmak zorunda kalmışlardı.

Bu işçiler, aradan çok geçmeden, kendi menfaatlerinin fabrika sahibinin menfaatlerine karşıt (zıd) olduğunu anladılar. Fabrika sahibi, ek ücret vermediği ve çeşitli cezalarla, işçinin aldığı ücretin bir kısmını yeniden geri aldığı halde, işçilerin bütün gayretlerini sarfederek çalışmalarını istiyordu. Bundan ötürü, geçen yüzyılın işçisi, «Benim canım çıksın, patron cebini doldursun, olur mu?» sözünü kolaylıkla söylüyordu.

EMEKÇİLERİN BİTMİYEN MÜCADELELERİ

Yeni yeni ortaya çıkan kapitalizm, insaf, merhamet nedir bilmiyordu. İşçileri, işten atmakla ve işsizlikle tehdit ederek, ücretlerini istediği gibi indrmekten; ya da üc-

reti arttırmadan çalışma gününü uzatmaktan ve hiç bir kanunun yasaklamadığı bir konuya yani çocukların ve kadınların çalıştırılmasına başvurmaktan çekinmiyordu. Fransa'nın çeşitli yerlerinde, sekiz yaşındaki çocuklar, en güç çalışma şartları içinde günde on iki saat çalıştırılıyorlardı. Bugün, böyle korkunç bir sefaleti tasavvur etmen güçtür, dostum.

İki toplum sınıfı arasındaki çatışmanın en şiddetli hale geldiği çağ işte bu çağdır. Yine bu yıllarda «sınıf mücadelesi» kavramı ortaya çıkmıştır. Ayni yıllarda, Alman sosyalizminin nazariyecilerinden biri olan Ferdinand Lassalle, ücretlerle ilgili görüşünü açıklıyor ve ücretlerin, işçilere ancak ölmiyecek ve çocuk yapabilecek imkânı verecek dereceye kadar düşeceğini «ücretlerin çelik kanunu» olarak bildiriyordu. Oysa, Fransız sosyalisti Laffargue, Ferdinand Lassall'ın bu konuda iyimserliğe kapıldığını ve ücretlerin bu sınırdan bile aşağıya düşebildiğini ileri sürüyordu! Milyonlarca işçi üzerinde büyük bir etki yapmış olan Karl Marx'ın, en önemli eserlerini yayınlaması da bu yıllara rastlar. Marx, 1848'de «Komünist Manifestosu» nu, 1859 da «Ekonomi Politiğin Eleştirilmesi» ni, 1861'de şaheseri sayılan «Kapital» in birinci cildini yayınlıyordu. Kapital'in, ikinci ve üçüncü ciltleri ise, Marx'ın arkadaşı Engels tarafından düzenlenerek ancak 1885 ve 1894'te, yani Marx'ın ölümünden (1883) sonra yayınlanmıştır.

Karl Marx'ın ileri sürdüğü tezler üzerinde tartışacak değilim şimdi. Bu konuda senin, şimdilik şunu bilmen yeter: Bilimsel denen sosyalizmin yaratıcısı olan Karl Marx, yaşadığı çağda, İngiltere'de ortaya çıktığı biçimde kapitalist düzeni inceleme konusu yapmış ve bu sistemin temel özelliklerini açıklamıştır. O yıllarda İngiltere'de, sermaye ve üretim âletleri, yavaş yavaş zenginlerin elinde toplanıyor, proleterlerin sayısı kabarıyor, bilimin tabiat üzerindeki insan hâkimiyetini gittikçe genişlettiği ve gittikçe daha

büyük zenginliklerin insan tarafından yaratıldığı bir zamanda, işçi ücretleri her zaman düşme eğilimi gösteriyor; bu işçiler bir patronun hizmetinde ve onun kâr etmesi için çalışmak zorunda kalıyor, işçiler patronlara nisbetle gittikçe yoksullaşıyor, aralarındaki çatışma en şiddetli ölçüye varıyor, «sınıf» kavramı önem kazanıyor ve ülkelerin sınırlarını aşan bir «sınıf mücadelesi» olayı göze çarpıyordu. Marx, işte bundan ötürü, şu sözü söylemişti: «Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!»

Yukarda sözü geçen korkunç olay ve durumların bugün ortadan kalkmış olduğunu söyliyerek bana cevap vermek isteyeceksin sanırım. Evet bir bakıma haklısın, günümüze kadar bu konuda büyük değişiklikler oldu.

Yukarda sözünü ettiğim yıllarda işçileri koruyan tek bir kanun olmadığı gibi, sendika kurmak da yasaktı. 1803 yılından sonra herhangi bir işçi yanında «işçi hüviyeti» olmadan bir yerden başka bir yere gidemiyordu. Bu karne polisin ve işverenin, bu işçi hakkında kesin bilgi edinmesini sağlıyordu. Karnesi olmayan işçilerin hepsi serserilik suçundan hapse atılıyorlardı. İş anlaşmazlıkları da polis tarafından halledilyordu!

Bütün bunlar değişti ama bu değişme hızlı olmadı. 1806 yılında, iş anlaşmazlıkları polis tarafından değil, meslekle ilgili kimseler tarafından halledilmeye başlandı. Ama anlaşmazlıklara bakan bu çeşit yeni kurulların üyeleri sadece patronlar ve atölye şefleri arasından seçiliyordu. Bu kurullarda tek bir işçi bile bulunmuyordu. Ayni yıl, yayınlanan bir kararname ile çalışma günü on üç saate, evet tam on üç saate indirildi. Bundan önce, çalışma saatini patron istediği kadar uzatabiliyordu. 1813'te, altı yaşından küçük çocukların kömür ocaklarında çalışması yasak edildi.

1840 yılında, haftalık ortalama çalışma süresi, Almanya'da seksen üç. Fransa'da ve Amerika'da yetmiş sekiz. İn-

giltere'de altmış dokuz saatti. İngiltere 1841'de çıkarılan bir kanunla sekiz yaşından küçük çocukların çalıştırılmasını yasakladı; sekiz ile oniki yaş arasındaki çocuklar için sekiz saat, on iki ile onaltı yaş arasındaki çocuklar için ise oniki saatlik iş günü tayin etti. Yetişkinlerin iş günü onüç saatti. Fransa'da İmparatorluk ve Restorasyon devrinde işçilerin ne feci şartlar altında yaşadıklarını anlamak için o sırada çıkarılmış kanunlara bakmak yeter.

Fransa'da Komün ayaklanmasında halkın ve çoğunlukla işçilerin büyük sayıda kurban vermelerinden sonra, Üçüncü Cumhuriyet sosyal gelişmeyi hızlandıran tedbirler aldı. 1874 yılında, 1841'de çocukların ve kadınların çalışması ile ilgili olarak çıkarılmış olan kanunu daha iyi bir hale getirdi, 1884 yılında, işçilerin dernek ve sendikalar halinde toplanmalarının suç sayılmadığını bildiren kanunlar çıkararak, o zamana kadar gizli bir şekilde sürüp gitmiş olan sendikaları meşrû olarak tanıdı. 1890'da, «işçi hüviyeti» taşımak zorunluğunu kaldırdı, 1892'de çocukların ve kadınların çalışma saatlerini yeniden uzattı, 1893'te iş güvenliğini ve sağlık şartlarını ilgilendiren bir kanun çıkardı. Bu kanun 1903'te yeniden ele alınmış ve genişletilmiştir. 1919'da haftalık çalışmayı kırk sekiz saate indiren kanun çıkarıldı. Ayrıca toplu sözleşme kabul edildi. Böylece, işveren, iş şartları konusunda, yanında çalışan işçilerle teker teker konuşmuyor, bu işçilerin hepsinin seçtikleri temsilcilerle konuşmak zorunda kalıyordu. Daha sonra, iş kazaları, meslek çalışmalarının doğurduğu hastalıkları da içine alacak biçimde genişletildi. 1924 yılında, sendika kurma hakkı memurlara da tanındı. 1930'da kurulan İşçi Sigortaları, İkinci Dünya Savaşından sonra, daha da geliştirilerek Fransa'da bugünkü Sosyal Güvenlik Kurumu haline getirildi.

1936 yılında, «Halk Cephesi» hükûmeti Leon Blum başkanlığında, iktidara gelişinin daha ilk haftalarında ard

arda yaptığı büyük reformlarla Fransa'yı çalışma şartları bakımından öteki ülkeleri geride bırakan bir ülke haline getirdi.

İşçilerin haftada bir gün dinlenme hakkını kazanalı ancak elli üç yıl olduğunu düşün dostum! Fransa'da, yıllık ücretli izinin ancak yirmi üç yıl önce gerçekleşmiş olduğunu da unutma. Bu ikincisinin gerçekleşmesi için yapılan mücadeleye ben de katıldım. Bu bakımdan, çalışan insanın bir yük hayvanı olmaktan kurtuluşunu benim yaşımdaki insanlar bile görmüştür. İşçilerin bu isteklerine karşı nasıl direnilmiş olduğunu, emekçilerin nasıl sabırla mücadele etmelerinin gerekmiş olduğunu açıklamak için söylüyorum bunları.

Ama Fransa'da işçi sınıfını koruyan tedbirlerin asıl gerçekleştirildiği yıllar 1936'dan ve özellikle 1945'den sonraki yıllardır. Bu yıllarda, bazı işlerin yapılması yasaklanmış, çocukların çalışma süresi kısıtlanmış, çıraklığa başlama yaşı (ilk öğretim mecburiyeti konularak) on dört yaşa çıkarılmış, haftalık çalışma kırk saate indirilmiş, toplu sözleşme genelleştirilmişti. İkinci Dünya Savaşından sonra, hayat pahalılığına göre değişen asgarî ücret tanınmış, Sosyal Güvenlik geliştirilmiş, çok çocuklu ailelerin yükünü hafifleten aile ödenekleri konmuş, sınırlı da olsa, işçilerin çalıştıkları tesislerin işleyişi konusunda denetleme hakkına sahip olmaları kabul edilmiştir. Bu durum ile geçen yüzyılın ortalarındaki işçi hayatının korkunç durumu arasında büyük bir fark vardır.

Sosyalistler bu ilerleme ve gelişmeleri inkâr etmezler. Bunların gerçekleşmiş olmasından ötürü sevinirler. İktidara geçtikleri zaman bu ilerlemeleri gerçekleştirmek için her gayreti sarfetmişlerdir. Ama şu gerçeği de gözden kaçırmamak gerekir: İşçi, fabrikanın dışında, siyasî hakları bakımından patronuyla eşit bir durumda olsa da, fabrika-

nın içinde bir ücretliden başka şey değildir ve çeşitli baskılar altında kalmaktan kurtulamaz.

KAPİTALİST DEMOKRASİ

Şimdi bu meseleleri inceleyelim :

Karşımıza ilk çıkan mesele şudur: Millîleştirilmiş tesislerin ve Fransa'da maalesef pek az yaygınlaşmış olan kooperatiflerin dışında, atölyenin ya da fabrikanın idaresi, işçilerin kontrölünün tamamen dışındadır. Patron hata yaptığı zaman bundan zarar görür, ama patronun bu hatasından sorumlu olmayan işçinin gördüğü zarar ve karşılaştığı tehlikeler daha ağırdır. Çünkü bu durumda, işçi çalışma saatlerinin azaltıldığını ve bundan ötürü eline geçen paranın düştüğünü gördüğü gibi, işsizliğe de mahkûm olabilir. İşçilerin, ekmek parasıyla ilgili böyle bir konuda, söz söyleme hakkına sahip olmaları tabiî değil midir?

Ekonomik gerçekler ile siyasî gerçekler arasındaki uçurumu açıklamak için sana şu örneği vermek isterim: Fabrikaların idare kurulunda oyları olmayan işçilerin, milletvekili seçildikleri, hatta bakanlık bile yaptıkları ve içinden yetiştikleri sanayi kolunu kontrol ettikleri görülmüştür. Bu çeşit kimseler, memleket çapında rol oynayabildikleri halde atölye yöneticisi mevkiine hiç bir zaman geçemezler. Bu örnek, sosyal gelişmenin, politik hayatın ne kadar arkasında kaldığını açıkça gösterecektir sana. «Burjuva» demokrasisinde, ya da «kapitalist» demokraside, bu arkada kalış olayı açıkça görülür.

EMEKÇİLERİN SÖMÜRÜLMESİ DEVAM ETMEKTEDİR

İkinci Mesele de işçilerin ve emekçilerin sömürülmesi meselesidir. İşçileri koruyan kanunların çıkarılmış olma-

sına rağmen, işçinin emeğinin bir bölümünün başkaları tarafından alınması ve böylece sömürülmesi ortadan kalkmamıştır. Şimdi, rakkamlı bir örnek vererek, ücreti çalışmanın özünü kavramanı sağlayacağım:

Bir fabrika'da diyelim ki ayda üç yüz ellişer frank kazanan 100 işçi çalışmaktadır. Fabrika sahibinin ham mad de ve enerji satın almak, vergileri karşılamak, genel masraflar ve amortisman iiçn yaptığı harcamaların işçilere yılda verdiği 420 bin frangın iki misli olduğunu kabul edelim. Böylece fabrika sahibinin yıllık üretim masrafı 420 bin + 840 bin yani 1 milyon 260 bin olacaktır. Yıl sonunda fabrikanın 2 milyon hasılat yaptığını farzedelim. Demek ki 740 bin frank brüt kâr sağlamıştır. Çeşitli fonlar ayrıldıktan sonra geriye 500 bin frank kâr kaldığını kabul edelim. Ayrıca fabrikanın onar franklık elli bin hisse senedine bölünmüş 500 bin franklık sermayesi olduğunu düşünelim. Bu durumda, vergiler hariç her hisse senedine on frank düşecektir, bu, senedin itibarî değerinin yüzde yüz fazlası bir miktardır. Bu durum senetlerin borsada yükselmesine sebep olacaktır. Senetlerin böylece 140 franga yükseldiğini kabul edelim. Demek ki bu durumda hisse senedinin değeri borsa fiatının yüzde yedisi olacaktır. Fabrikanın sermayesine iştirak etmiş olan hisse sahipleri, senetlerini aldıkları fiatın on dört misli fazlasına satmak ya da gelecek yıl ayni ölçüde bir kâr umud ederek ceplerinde saklamak şıklarından birini seçeceklerdir. İşte, içinde yaşadığımız sosyal düzenin temel özelliği bu **çalışmaksızın kazanmak** durumudur.

Hisse senedi sahibinin on frank ile tahvil satın almış olsaydı yıl sonunda yine belli bir kâr edinmiş olacağını söyleyerek bana itiraz etmek isteyeceksin belki.

Ama o zaman, on franklık tahvil sahibi yüzde 5 faiz alacaktı. Yani elde ettiği kâr on frank değil yarım frank

olacaktı. Fabrikanın, sermayesine katılmış olanlara daha fazla kâr vermesi tabiidir. Hatta, zarar etme ihtimalleri olduğu için, fabrika sermayesine bu şekilde katılmış bir hissedarın, Devletin verdiği faizden daha fazla bir kâr elde etmesi gerektiğini bile kabul ediyorum. Ama yukardaki örnekte gördüğümüz gibi, bu kârın on dört misli olmasını herhalde sen de tabii bir şey sayamazsın. Bu rakkamları keyfime göre seçerek, mübalağa ettiğimi sanma. Herhangi bir borsa hisse senedi tablolarına bakarsan, itibari değerlerinin on ilâ on iki misli değerinde senetler görebilirsin. Bu yükseliş ya spekülasyonlarla ya da yukarda sözünü ettiğimiz çeşitten temettülerin dağıtımı ile açıklanır.

Emeğin sırtından sömürme yoluyla kâr sağlama, ahlâka aykırı bir şeydir. Sağlanan kâr az da olsa çok da olsa, böyle bir tutum ahlâka aykırı olmaktan kurtulamaz.

Demin sana verdiğim örneğe yeniden döneceğim. Sözü geçen fabrikanın ayni sonuçarı elde etmiş olduğunu ama bir işçi kooperatifi olarak çalıştığını kabul edelim. İşçilerin fabrikanın sermayesi için gerekli 500 bin frangı borç olarak aldıklarını ve borçlarını ödemek için her yıl bir miktar para verdiklerini düşünelim. Bu paranın 80 bin frank olduğunu kabul edelim. Öyleyse fabrikanın yıl sonunda sağadığı kâr, 500 bin franktan 80 bin frank eksik yani 420 bin frank olacaktır. Bu kâr işçiler arasında paylaşılacaktır. Daha önce işçierin ücret olarak yılda 420 bin frank aldıklarını söylemiştik . Şimdi de ayrıca kâr olarak 420 bin frank daha alacaklardır. Yani, ücretleri iki misline çıkaracaktır.

Yukarki örnek, işçilerin aslında, **altı ay kendileri için ve altı ay da hisse senetlerine sahip olanlar için çalıştıkları** ve bu çalışmaları için ücret almadıklarını yani bedavaya çalıştıklarını göstermektedir.

İşçinin emeğinin böylece bir başkası tarafından içedil-

mesi yani kapitalistin çalışmaksızın, işçinin emeğinin yarattığı değerin yarısını alması, içinde yaşadığımız düzende meşrû sayılmaktadır. (Türkiyede de bir sermaye piyasasının kurulmasını ısrarla istiyenler böyle bir sömürme düzenini geliştirme dâvâsı peşindedir) Ama sosyalistler, günümüzün düzenini savunanlara karşı çıkararak, bu durumun ahlâka aykırı olduğunu söyler ve kaldırılması gerektiğini belirtirler.

EKONOMİK SOSYAL VE POLİTİK BASKILAR

Üçüncü mesele ilk iki meesleden çok daha geneldir.

Bugün, insanın tabiat üzerindeki egemenliğinin durmadan arttığı bir çağda yaşıyoruz. Dedelerimiz enerji kaynağı olarak buhardan başka şey bilmiyorlardı. Oysa son altmış yıl içinde elektirik, patlar-motor ve atom enerjisi ortaya çıktı. İnsan üretim imkânlarını genişletti ve süratlendirdi. Ayrıca, maddî ve fikrî alışveriş imkânları da genişledi.

Ama bütün bunlara rağmen, insanın insan tarafından sömürülmesi tehlikesi de büyüdü. İnsanı baskı altına alan güçler yeni şekiller alarak ortaya çıktılar. Bu çeşit haksızlık ve adaletsizliklerin bir kaç örneğini vermiştim sana. Şimdi bunları daha düzenli bir biçimde sırayla gözden geçirelim.

İnsanın insan tarafından sömürülmesinin temelinde **ekonomik baskının** bulunduğunu görmüştün. Bu baskı, çeşitli görünüşler içinde dile geliyordu. İhtiyaçların karşılanmaması, hayat şartlarının güvenlik taşımayışı, insan tarafından yaratılmış, ya da şekillendirilmiş zenginliklerin yine insanlar arasında hakça dağıtılmamış olması; işçilerin, çalıştıkları tesislerin idaresine katılmayışları ve ondokuzun-

cu yüzyıl sosyalistlerinin ortaya çıkardıkları en önemli gerçek olan şey, yani işçilerin emeğinin bir kısmının kapitalistlerin cebine kâr olarak girişi şeklinde açıkça kendini belli ediyordu.

Sosyal baskı, karşıt menfaatli sınıfların bulunuşundan ve bu sınıfların birinden ötekine geçmenin imkânsız denecek kadar güç oluşundan ileri gelmektedir. Paristeki nüfusun sosyal sınıflar bakımından nasıl teşekkül etmiş olduğunu öğrendikten sonra bu durumu lisedeki sınıf arkadaşlarının sosyal sınıflar bakımından nasıl teşekkül etmiş olduğu gerçeğiyle karşılaştırdığın zaman, çeşitli sınıflardan gelen kimselerin, kabiliyetlerine uygun biçimde öğrenim yapmak imkânından nasıl mahrum bulunduklarını görmüş ve hukuk bakımından ortadan kaldırılmış olan doğuştan imtiyazlılık özelliğinin gerçek hayatta sürüp gittiğini anlamıştın.

Buna, bir de **psikoteknik baskıyı** eklememiz gerekir. Psikoteknik baskı, modern çalışma şekline bağlıdır ve işçinin işi yaparken tatmin olmamasından, sıkılmasından, durmadan tekrarlanan yeknesak bir hareketin yol açtığı yorgunluktan, kişiliğinin ziyan olup gitmesinden ve işçinin fabrikadaki hayatını bir mahpus hayatı gibi duymasından doğmaktadır.

Politik Baskı, demokratik ülkelerde bile, kendi menfaatlerini kanun haline getirebilen baskı guruplarının bulunuşundan, bu çeşit grupların propaganda tekelini ellerine geçirebilmelerinden, maksatlı haber verme sistemlerinin kurulmasından, adalet mekanizmasının kimi zaman etki altında kalmasından ve genel olarak insanın ve yurttaşın temel haklarının çiğnenmesinden doğmaktadır.

Sömürge Baskısı, bir etnik gurubu ötekine kul köle ederek, zenginliklerinin ellerinden alınması ve sömürülmesi sonucunu doğurur. Ayni zaman, insan varlığının temel haklarının ayaklar altına alınması demektir.

Hükûmetler, sadece ferdin vicdanını ilgilendiren bir iş olan şu ya da bu dine ya da felsefî görüşe bağlanmak gibi konularda belli görüşleri zorla kabul ettirmeğe kalkıştıkları ve Devletin mutlak lâikliğine saygı duymadıkları zaman, **manevî baskı** var demektir.

EKONOMİK İKTİDAR

Birbirlerinden ayrı olmakla birlikte, bu çeşitli baskıların arasında derin bağlar vardır ve her biri ötekilerinin üzerinde etki gösterir.

Bizden önceki sosyalistler, en fazla emeğin sömürülmesi durumuna önem veriyor ve bu durumu, **üretim ve mubadele mal ve araçlarının kollektif biçimde tasarruf edilmesi yoluyla ortadan kaldırmayı düşünüyorlardı.**

Bu görüşün, çok dar olduğunu söyleyebilirim bugün, Bence, insanoğlunun sosyalizmle hürriyetine kavuşturulması, **bütün baskı şekillerinin sistematik bir biçimde ortadan kaldırılmaya çalışılması demektir.** Bizim bu tarifimiz, bizden önceki sosyalistlerin tarifini de içine almaktadır.

İnsanı bütün bu baskılardan kurtarmak ve özgürlüğe kavuşturmak için, **ekonomik kuvvetin imtiyazlı azınlığın elinde ve kontrolünde bulunmasına son vermek gereklidir.** Yani, herkesin emeğinin karşılığını eksiksiz olarak alacağı ve komşusundan ancak kabiliyetî ve liyakati ile farklı olabileceği sınıfsız bir toplum yaratmak gereklidir. Leon Blum'a göre de gerçek insanî eşitlik, «hangi sınıftan gelirse gelsin, bir insanın yaptığı sosyal iş ile arasında âdil bir bağlantı bulunmasında» aranmalıdır.

Sosyalizmin tabiî eşitsizlikleri inkâr etmeyi hiç bir zaman düşünmemiş olduğunu bir kere daha söylemek isterim. Tabiî farklar «insanların zekâları, sıhhatleri ya da fi-

zik güçleri bakımından birbirlerinden farklı olmasına yol açmıştır. Sosyalizm, ekonomik düzenin yarattığı sunî farklara karşı çıkar ve herkesi, topluluğun menfaatine yarayacak en iyi biçimde iş sahibi yapmağa çalışır.» (Leon Blum)

Sana yukarda verdiğim hürriyet tarifi, üretim ve mübadele, mal ve araçlarının özel mülkiyetinin kaldırılmasını (bu klâsik tezdir) ileri sürmekle kalmıyor, ayni zamanda, ekonomik iktidarın imtiyazlı bir azınlığın elinde ve kontrolünde bulunmasına son vermek gerektiği üzerinde de önemle duruyor.

Asıl amacımız sınıfsız bir toplum kurmak olduğuna göre, mülkiyet kavramından, birdenbire niçin ekonomik iktadar kavramına geçtiğimi sorabilirsin. Bu soruna, kapitalizmin, yüz yıldan beri derin değişikliklere uğradığını söyleyerek cevap vereceğim. Eskiden, **hukukî mülkiyet;** bu hukukî mülkiyetin doğurduğu **kârlar** ve sağladığı **iktidar** ayni kimselerin elinde toplanmış bulunuyordu. Oysa, bugün durumun her zaman böyle olmadığını görüyoruz. Bugün, malî kapitalizmin büyük gelişmesi dolayısiyla, mülkiyet, çoğunlukla, anonim bir şekil almakta ve bu çeşit mülkiyette hukukî titr, kârlar ve iktidar birbirinden ayrılmaktadır.

Bir örnek vererek bunu sana daha kolay anlatmağa çalışacağım. Nazarî olarak bağımsız sayılabilecek olan ama gerçekte, büyük tröst'lerden birinin içinde yer almış olan bir fabrika düşünelim. Bu fabrikanın, mülkiyetini elinde tutan hisse senedi sahipleri, fabrikanın işleyişinde alınan kararlar bakımından hemen hemen hiç bir zaman söz sahibi değillerdir. Çünkü hisse senedi sahipleri, dağınık halde bulunmakta ve karar verildiği zaman yapılan toplantılara katılamamaktadırlar. Böylece, büyük hisse sahipleri işleri istedikleri gibi yürütmektedirler. - Tröst azınlıkta kaldığı halde, işlerin yürütülmesinde ve karar alınmasında son sözü söyleyebilmektedir.

Ayrıca, bazı «yatırım şirketlerinin» sözü geçen bu fabrikanın hisse senetlerinden bir çoğunu satın alması mümkündür. Bu durumda da, şirketin temsilcileri fabrikanın yönetilmesinde son sözü söyler hale gelmiş olabilirler. Demek ki, bu durumda da, iktidar, fabrikanın dağınık halde ve birbirinden uzak yerlerde bulunan hisse senetleri sahiplerine değil, yatırım şirketlerine, ya da ticaret yapan bankalara ait olacaktır.

Verdiğim bu örnekler, yirminci yüzyılda, hukukî mülkiyet ile kârların ve ekonomik kuvvetin birbirinden nasıl ayrılmış olduğunu göstermeğe yeter sanırım. Demek ki ekonomik iktidar üzerinde ısrarla durmam yersiz değilmiş.

SOSYALİST PLÂNLAMA

Şimdi biraz önce sözünü ettiğim noktaya dönüyorum. Çağdaş sosyalizmin amacının, ekonomik iktidarın bir mutlu azınlığın elinde ve kontrolünde bulunmasına son vermek olduğunu söylemiştim.

> **Böyle bir imtiyazın ortadan kaldırılmasının ön şartı, ekonomi üzerinde toplumun egemenliğini sağlıyacak şekilde toplumun ekonomik değişimini gerçekleştirmek ve ekonominin gelişmesini münhasıran toplumun hizmetine koymaktır.**

Dikkat ettinse, bir yenilik yaparak, eski sosyalistlerden farklı olmak üzere, «üretim ve mübadele araçlarının kollektif mülkiyet haline döndürülmesinden» değil, «ekonomik egemenlik» ten söz ettim.

Ekonomik egemenliğin topluma verilmesini sağlamak amacını gerçekleştirmek için ne yapmak gerekir? Bunu yapmak için, **sosyalist bir plânlama**'ya başvurmak gerekli-

dir. Belki de, sosyalist olmayan devletlerin de ekonomik plânlar yaptığını söyliyeceksin. Ve bu noktadan hareket ederek, sosyalist plânlamayı ötekilerden ayıran özellikleri soracaksın bana. Bu sorunu daha önceden beklediğim için, hemen cevabını verebilirim :

Sosyalist plânlamanın amacı, ekonominin dengeli olarak gelişmesi, topluluğun ve fertlerin ihtiyaçlarının karşılanması, millî gelirin âdil biçimde paylaşılması, emekçilerin plânın hazırlanışına katılmalarıdır.

Şimdi burda söylediklerimizi birer birer inceleyelim. İlk amacın, **ekonominin dengeli olarak gelişmesi** olduğunu söyledik. Gerçekten de önemli olan, çeşitli kolların büyümesi arasında bir ahenk sağlayarak, tıkanıklıkları önlemektir. Bu konuda, sosyalist plânlamanın yalnız kendine özgü (has) bir nitelik taşıdığı söylenemez.

Daha sonra, **topluluğun ve ferdin ihtiyaçlarını karşılamak**'tan söz ettik. İşte bu özellik, kapitalist devletlerin yaptığı ekonomik plânlama ile sosyalist bir plânlamanın farkını gösterir. Gerçi kapitalist plânlama da ihtiyaçları gözönünde tutar ama kapitalist ekonomi rejimi her şeyden önce kâr peşinde koştuğu için, plânı yaparken kârlarının artmasını temel amaç olarak alır. Bu konuyu daha ilerde açıklayacağım sana. Şimdilik, sosyalist bir plânlamanın ihtiyaçlarla ilgili noktası bakımından bir gerçeği açıklamakla yetineceğim :

İhtiyaçlar sadece maddî değildir. Kültürel, fikrî ve ahlâkî ihtiyaçlar en az maddî ihtiyaçlar kadar önemlidir. Çünkü, insan varlığının gerektiği gibi gelişmesi bu ihtiyaçların giderilmesine bağlıdır. Demek ki, sosyalist plânlama sadece maddî amaçların sağlanması ile yetinmez. Sosyalist plânlama, amacı hür bir toplum yaratmak olan geniş bir politikanın belli bir parçasını teşkil edecek biçimde işler.

Yine bu hürriyet dolayısıyladır ki, sosyalist plânlama,

emekçilerin, plânın ortaya konulmasına ve gerçekleştirilmesine katılmalarını gerektirir. Zaten plân, bu plânla asıl ilgileri olanlar tarafından incelenmiş, ve toplulukça ortaya konulmuş bir iştir. Ayrıca, plân halkın politik hâkimiyetinin sonucu olarak kararlaştırılmış ve belirlenmiştir. Yoksa, hükûmet idaresinin seçtiği uzmanların ve teknisyenlerin çalışmasının sonucu değildir. Plân, sosyalist bir devletin politikasının bütününü buyruğu altında tutar.

ÖZEL MÜLKİYET

Belki de, eski sosyalistlerin sözünü sık sık ettikleri kamusal mülkiyetten uzaklaştığımızı sanıyorsun. Hiç de öyle değil. Çünkü aslında, «kollektif tasarrufa» dönmüş bulunuyoruz. Sosyalist bir plânlamanın hangi yollardan gidilerek gerçekleştirebileceğini sorarsan, bunu kolayca anlarsın. Gerçekten de, sosyalist plânlamayı yapabilmek için çeşitli araçlara başvurmak gerekir. Bunların en önemlilerini söyliyeceğim sana.

Önce, sosyalist plânlama, **özel mülkiyet, baskı ve sömürme kaynağı olduğu ve kamu menfaatiyle çalıştığı zaman, bütün üretim ve mübadele mal ve araçlarının kamulaştırılmasını** şart koşar. Böylece klâsik sosyalizmin kaynaklarına dönmüş oluyoruz. Kamulaştırma, çeşitli biçimler alabilir. Milletlerarası, millî, bölgesel olabilir; kooperatifler, ya da sendikalar eliyle gerçekleştirilebilir. Ayrıca karma teşebbüs şeklinde, yani çeşitli biçimlerin bir arada ve işbirliği yaparak bulunmaları şeklinde de olabilir.

Son yüz yıl içinde kapitalizmin gelişmesinden söz açarken, bu gelişmenin gerçek mülkiyeti, bu mülkiyetin verdiği iktidardan ayırdığını ve böylece ortaya çıkan teknik ve malî imkânların, mülkiyetin yerine bir baskı kaynağı haline geldiklerini söylemiştim. İşte, sosyalist plânla-

manın ortaya koyduğu yenilik bu iktidarın **kontrolünü tüm olarak topluma vermesidir.**

Buna karşılık, sosyalist plânlama, **üretim ve mübadele araçlarının hepsinin kamulaştırılmasının gerekli olduğunu** ileri sürmez. Özel mülkiyet, kendi ekonomik ve sosyal fonksiyonunu yerine getirdiği ve mülk sahibinin de çalışmasını gerektirdiği takdirde, sosyalist plânlama ile bağdaşabilir. Bu durumda, basit bir meslekî organizasyon, bu tip özel faaliyetleri plânın bütününe uygun hale getirmeye imkân verebilir.

Bu son nokta üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Çünkü, en az yüzyıldan beri, sosyalizmin düşmanları, bu noktayı olduğundan başka türlü anlatmak ve sosyalizmi küçük mülkiyet sahiplerinin korktuğu bir umacı şeklinde göstermek için ellerinden geleni yapmışlardır.

Sosyalizmin; terzinin iğnesini, köylünün ve ailesinin kendi emekleri ile değerlendirdikleri tarlasını, ayakkabıcının dükkânını, gezici fotoğrafçının fotoğraf makinesini, bakkal dükkânlarını, zanaatkârların üretim araçlarını v.b. kamulaştıracağını sanmanın yanlış olduğunu bir kere daha söylemek isterim.

Dostum, şunu iyice anlamalısın: Sosyalizmin istediği, mülkiyet ile emeğin birbirinden ayrılmış olduğu her yerde, bu mülkiyet ve emeği birleştirmektir. Çünkü ancak böyle yapılırsa, ücretli işçinin, kendisini çalıştıran mülkiyet sahibi tarafından sömürülmesinin önüne geçilmiş olur.

Yukarda sözü geçen küçük esnaf ve zanaatkârların çalışma biçiminde, emek ile mülkiyet bir arada bulunmaktadır. Bu bakımdan sosyalistlerin taleplerinin onlar için bir geçerliği yoktur. Terzi, gönül rahatlığıyla dikişini dikebilir. Nitekim, toprak sahibi köylü, elindeki ilkel araçlarla, tarlasını sürmeğe devam edebilir. Ta ki, bu ilkel araçlarla, kendi tarlasında harcadığı gayret ve karşılaştığı güçlük, ona, ortaklaşa satın alınan, ya da kiralanan bir traktör ve

tarım için gerekli öteki makineleri elde edebilmek ve böylece hem daha az zahmet çekerek çalışmak ve hem de daha fazla kazanç elde edebilmek için, kendisi gibi köylülerle birleşip kooperatifler kurmak isteğini duyursun.

Küçük ticaret erbabı için de ayni şey söylenebilir. Kooperatif guruplaşmaların ve meslekî organizasyonların bir araya geliş biçimleri, kâr peşinde koşarak dağınık halde bulunan küçük ticaret erbabının avantajları ile, bu işle hayatını kazananların zahmetini ve genel masraflarını daha aza indirecek ve istekle katılınacak bir plânlamanın avantajlarını sağlayacak şekillerde yapılacaktır.

KAMULAŞTIRMANIN ÖTESİNDE

Buraya kadar, bizden önceki sosyalistlerin üzerinde durdukları biricik konu (ya da en önemli konu) olan ekonomik değişme üzerinde durdum. Oysa bugün ekonomik değişikliğin yeterli olmadığını biliyoruz. Önemli olan ekonomik değişikliklerle birlikte, manevî değişiklikleri de gerçekleştirebilmektir.

Kamulaştırma bugün birbiriyle savaşıp duran sınıfları ortadan kaldırır. Ama bütün insanların ayni eşit ve hür yaşama şartlarına kavuşabilmeleri ve aralarındaki farkların kabiliyet ve liyakatlerinden başka bir şeye göre ortaya çıkmaması, doğumdan itibaren gerçek bir eşitliğin sağlanması ve zengin çocuklarıyla yoksul çocukları arasında aşılmaz engellerin dikilmemesi için, öğrenimin, kabiliyetleri ortaya çıkaracak biçimde uzatılması, çeşitlendirilmesi ve halk yararına kılınması, çalışanlarla ilgili kanunların daha mükemmel hale konarak herkese uygulanması, herkesin çalışma hakkına ve insanlık onuruna uygun bir yerde oturabilme imkânına kavuşması ve toplumsal güvensizlikten kurtulan insanın sorumluluklarının ve kültürel gelişmesi-

nin bilincine (şuuruna) varması gereklidir.

Sana, psikoteknik baskıdan da söz etmiştim. Bu baskı günümüzün mülkiyet düzeninden çok, modern çalışma şartlarından doğmaktadır. Bu baskıyı ortadan kaldırmak için, işçinin makinesi karşısında çalışma şartlarını daha iyi hale getirmeyi mümkün kılacak bilmsel çarelern hepsine başvurmak, dinlenme saatlerini gerektiği gibi düzenlemek, iş şartlarını değiştirme konusunda söz sahibi olmasını ve modernleşme hareketinin getirdiği avantajlara katılmasını sağlamak gereklidir. Bütün bu çarelerin, yukarda sözünü ettiğim ekonomik ve sosyal baskılar kalktıktan sonra verimli olabileceği besbellidir.

Öte yandan, sosyalist toplumun ancak hürriyet ve demokrasi ile birlikte yürüyebileceğini unutmamak gerekir. Hürriyet olmadan sosyalizm olmaz. Sosyalizm kendisini ancak demokrasi içinde gerçekleştirebilir. Nitekim, demokrasi de ancak sosyalizm içinde gelişip boy atabilir.

Sosyalistlerin, Fransa'da, ya da başka bir ülkede hürriyetlerin kısılması konusunda hassas davranmalarının ve bu duruma itiraz etmelerinin sebebi budur.

Sana, bugünkü toplum düzeninde, iki sınıfın karşıtlık halinde bulunduğunu söylemiştim. Böyle bir düşünce doğru olmakla birlikte, çok şematik ve özetlenmiş bir düşüncedir. Bu konuya ilerde tekrar döneceğiz.

Ama şimdilik belli bir gerçekten söz etmek istiyorum: İnsanın hürriyete kavuşmasının sınıfsız bir toplumun kurulmasını gerektirdiğini söylemiştim. Bundan dolayı, içinde bulunduğumuz sosyal organizasyonun sadece iki çeşit insandan (sınıftan) teşekkül etmiş olduğunu sanma. Emek gücünden başka bir şeyi olmayan işçi ile, çalışmadan para kazanan büyük kapitalist arasında, bir çok basamaklar vardır. Tabiat olaylarında olduğu gibi, sosyal gerçeklerde de kesin bir ayrılık ve bıçakla kesilmiş gibi besbelli farklar yoktur.

Sözünü ettiğim sınıf davranışları, ancak iki aşırı durumda, yani kapitalistler ve işçiler söz konusu olduğu zaman kendilerini «saf» bir şekilde ortaya koyarlar. Bu iki sınıf arasındaki öteki sınıf, tabaka ve zümrelerde sınıf tepkileri hafiflemiş ve örtülmüş bir halde kendini belli eder. Buna bakıp, asıl meseleyi, sana anlattığım biçimde görmekten vazgeçmen büyük bir hata olur.

Bugün için önemli ve temel olan mesele, kapitalist toplumda çeşitli baskıların kendini göstermesi ama bunların başlıcasının, insanın insan tarafından sömürülmesi meselesi olmasıdır.

Sosyalistler, işte bu ekonomik baskıyı ortadan kaldırmak insanın özgürlüğe kavuşmasını sağlayacak bütün tedbirleri almak amacını güderler.

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

SOSYAL İSRAF
VE SOSYALİST PLÂNLAMA

Dostum, sosyalizmin temel amacını öğrendin artık. Evet, sosyalizmin temel amacı, insanı her türlü baskılardan kurtarmak ve bugünkü mülkiyet rejiminin bir sonucu olan insanın sömürülmesi durumuna son vermektir. Geçen yüzyılda köleliğin kaldırılmasını isteyenlerin davranışını hatırlatan bu adaletseverlik, haksızlıktan nefret eden bir çok insanın sosyalizm saflarına geçmesine yol açmıştır.

Bazı kimseler de, toplum hayatında ortaya konan ürünlerin ve yaratılan değerlerin boşu boşuna ziyan olmasından nefret edip daha iyi randıman alınmasının mümkün olduğunu düşünerek sosyalist düşünceleri benimsemişlerdir. Bunun nasıl olduğunu anlatayım şimdi :

Bir toplum, ihtiyaçların hepsini bol bol karşılayacak ölçüde üretim yapsaydı, herkesin ihtiyacı olan şeye istediği kadar sahip olması mümkün olurdu. Bu ütopya şu formülle dile getirilmiştir: «Herkese ihtiyacına göre». Bu formül, kapitalistin, başkasının emeğinden belli bir kısmı cebine indirmesine karşı ileri sürülmüş olan şu formülü, yani «Herkese emeğine göre» formülünü gerilerde bırakmaktadır.

Birinci formülün gerçekleştiği bir toplumda, para ve muhasebe gibi gerçekler bütün anlamlarını kaybedeceklerdir. Sınırsız derecede bol olan ürünler belli bir değer ta-

şımak niteliğini de kaybedeceklerdir. Elini uzatan istediği şeyi alabilecektir. Ücret vermek lüzumu ortadan kalkacak ve günde iki üç saat çalışılmış olduğunu gösteren bir kâğıda sahip herkes her istediğini sağlayabilecektir. Emekliler ve hastalar da ayni haklara sahip olacaklardır. Bütün bunların şimdilik gerçekleşmesi kabil olmayan ve belki yüzyıllarca sonra ulaşılacak bir hayal olduğunu ben de biliyorum.

Ama, bu altın çağın gelmesini beklediğimiz sırada, bütün insanların ihtiyaçlarını eksiksiz olarak zaten karşılayamayan insan emeğinin en iyi biçimde kullanıldığını söyleyebilir miyiz acaba?

Hayır söyleyemeyiz. Çünkü bugün insanların harcadığı emek ve gayretler geniş ölçüde ziyan olup gitmektedir. Çevrene bakacak olursan ne demek istediğimi kolayca anlayacaksın.

Şu sokaktaki rekabet hâlindeki iki bakkala bak. İkisi de her sabah dükkânlarını açar, mallarını serer. Akşam, kasayı kontrol ederler. Hergün veya her hafta, Halde bir toptancı veya yarı toptancıdan mal satın alırlar. Bu toptancı veya yarı toptancı da, ya başka bir aracıdan, ya da müstahsilden mal alır. Eğer bu iki bakkal birleşse, zaman ve paradan tasarruf edilmiş olmaz mı? Bu tasarrufun bir kısmından da, kâr marjlarının düşürülmesi suretiyle, tüketici de faydalanmaz mı? Batıda epeyce parakende satış mağazasına sahip ülke Fransadır. Fakat diğer ülkelerde de ticaret sistemleri az veya çok iptidaidir. (Türkiyede de her sokakta bir kaç bakkal, sebzeci, kasap kolacı v.s. açma temayülü çok kuvvetlidir ve hızla genişlemektedir. Bu da kâr marjlarının çok yüksek tutulmasına ve çeşitli is-

raflara yol açmaktadır. Diğer alanlarda da bir aracılar saltanatı mevcuttur.)

Köylerde çalışma çağında insanların bütün hayatlarını üretici bir iş yapmadan geçirdiklerini göreceksin.

Yine köylerde, bir traktör kullanılmasını gerektirmeyecek kadar ufak topraklara bağlanmış, birbirinden ayrı olarak çalışan köylüler göreceksin. Oysa bu köylülerin tarlaları bir araya getirilse, böylece artmış olan yüzölçümü, daha az gayret ve zahmetle daha fazla randıman almalarını mümkün kılacaktır. Ama küçük toprağa bağlı bu çeşit köylüler, dedelerinden gördükleri biçimde çalışmaktan vaz geçmezler. Kendilerine yardım etmek ve tavsiyelerde bulunmak üzere devlet tarafından gönderilmiş olan uzmanlara aldırmazlar.

Bugünkü ekonomik düzende, ayrı ayrı çalışmanın ve rekabet etmenin gerektirdiği mücadele ve enerji israfını gözönüne getir. Fransa'nın şehir dışı yollarında gezmiş olanlar rengarenk boyanmış otomobillerle dolaşan, içki ve meşrubat yapan firma temsilcilerinin çokluğunu görüp şaşırmaktan kendini alamazlar. Bir ürünü tanıtmak için yapılan bu reklâm bolluğu, şarap tüccarlarının böylece elde ettiği şahsî kazanç ile, harcanıp duran kollektif enerji arasında ne büyük bir oransızlık olduğunu açıkça gösterir.

Ulaştırma işlerinde de ayni düzensizliği ve bu düzensizliğin doğurduğu israfı kolayca görebilirsin. Bütün bunların değiştirilmesi zor değildir. Ama hükümetin, bir takım sözde hakları tanımayacak biçimde cesur davranarak köklü reformlar yapması gereklidir.

Fabrikalarda da ayni enerji israfıyla karşılaşacaksın, Bununla birlikte, fabrikalardaki durumun köylerdeki kadar kötü olmadığını biliyorum.

Yazarın Fransayla ilgili olarak verdiği israf örnekleri memleketimiz için de doğrudur. Örneğin, banka enflâsyonu, her köşe başında bir banka şubesi açılması, aşırı reklâm masrafları, yanlış yatırımlarla tekstil sektöründe olduğu gibi kullanılmıyan aşırı kapasite yaratılması, milyarlarca lira yatırılan demiryolları aleyhine işliyen karayolu-demiryolu rekabeti v.s.

Millî kaynakların bu israfını, topyekûn şöyle belirtebiliriz: Yapılan incelemelere göre, millî gelirin yüzde 45 ini, çalışan nüfusun yüzde 2 si almaktadır. Halbuki bu mutlu azınlığın yatırımları, millî gelirin yüzde 4 ilâ 5 i civarında kalmaktadır. Demek ki millî gelirin üçte birinden fazlası israf edilmektedir. Sosyalist bir düzende, millî gelirin bu israf olunan kısmının verimli yatırımlara yöneltilmesi kolaylıkla mümkün olacaktır.

Özel sektörde gördüğümüz bu enerji ve emek israfının devlet müesseselerinde başka türlü olduğunu sanma. Devlet müesseselerinde ve dairelerde de, bir servis kurulduğu zaman, bunun yanında eski servisin de muhafaza edildiği görülür. Böylece müesseseler ve daireler eski çatının üzerine eklenen sayısız dallarla eskisinden daha karmaşık bir hale gelirler.

Yine daire ve müesseselerde, eski kırtasiyecilik usullerinin aslâ ortadan kalkmamış olduğunu ve bunların korkunç bir emek ve enerji israfına yol açtıklarını unutma.

İdari mekanizmanın içine düşmüş olduğu bu kırtasiyecilikten, adlî mekanizmanın kurtulmuş olduğunu mu sanıyorsun. Dâvaların kimi zaman on yıl sürdüklerini hatırla.

Ama ne yazık ki, bu konuda en ufak bir reform ya-

pılmağa kalkışılınca, «müktesep haklarla» karşılaşılır. Sanki her şey, statu quo'yu muhafaza etmeye hazırdır. Böylece reformlar gerçek basitleştirme ve kolaylaştırmalar olmaktan çıkıp birer karikatür haline gelirler.

Bu ufak açıklamalar, sosyal işleyişte herşeyin yolunda gitmediğini anlamana kâfi gelmiştir sanırım.

Gençliğimde tanıdığım ve «yeniden inşacı sosyalizm» adı altında ütopyacı bir düşünce ileri sürerek, bugün pek okunmayan kitaplar yazmış bir sosyalisti anmak isterim burda. Bu sosyalistin adı Deslinières'di.

Deslinières, kitaplarından birinde, insan gayretinin hangi ölçüde ziyan olup gittiğini rakkamlarla tesbit etmeğe kalkışmıştı.

Doğuştan ütopyacı olan Deslinières, bu israfın derecesini, hayalindeki toplumun ihtiyaçlarına uygun düşecek biçimde değerlendiriyordu. Deslinières'e göre, 1923 yılında Fransız ordusunda 617,975 kişi vardı. Sosyalizm dünyanın her yanında gerçekleşince, orduya lüzum kalmayacağı için bu kadar insanın emeğinden faydalanmak mümkün olacaktı. Rekabeti tanımayan bir dayanışma rejimi olan sosyalizm de 105,104 banka ve sigorta memuru ve 103,331 komisyoncu ve aracı da üretici işlerde kullanılabileceklerdi. Deslinières, özel mülkiyetin kalkmasının ve ahlâkın daha iyi bir hale gelmesinin sonucu olarak dâvaların ve cürümlerin daha az sayıda olacağını ileri sürerek adalet cihazında çalışanların sayısını da bir hayli azaltıyordu. Nitekim gezici satıcılar ve iki milyonu aşan küçük ticaret erbabı da, toplu halde çalışacakları için, büyük çapta indirime tâbi tutulmuşlardı.

Böylece, bizim hayalperest Deslinières, Fransanın o yıllardaki faal nüfusu olan yirmi milyon kişinin sekiz milyondan fazlasını üretici işlere kazandırmış oluyordu. Bu hesapları yaptıktan sonra da şunları söylüyor: «Toplumun

kötü bir şekilde organize edilmesinden ötürü, insan çalışma gücünün tam %41,5 u kaybolup gitmektedir.»

Deslinières'in verdiği rakkamlar tamamen hayalî olduğu için, iyi bir düzenin ve organizasyonun bugünkü üretimin yüzde kırk fazlasını sağlayabileceğini, ya da iyi bir organizasyonla, sekiz saatlik günlük çalışmayı beş saate indirsek ve yine ayni miktarda üretim yapacağımızı kabul etmesek bile, yukarda söylenenlerin temel bakımından doğru olduğunu ve önemli bir meseleye dokunduğunu ileri sürebiliriz.

Yukarda yazdıklarımı okuyunca, Deslinières'in aklına gelmeyen bir prensibi yani sosyalist plânlamayı hemen hatırladığından eminim. Gerçekten de, plânlama, düzenli bir toplum düşüncesi ile daima birlikte bulunan bir şeydir. Belki de, kapitalizmin başlangıç çağlarında, vahşî ve yırtıcı bir ekonomik düzen her şeye hâkim olduğu zaman, nasıl olup da plân düşüncesinin kimsenin aklına gelmediğini soruyorsun kendine.

Bunun cevabı çok kolay. Kapitalizm ilk çağlarında bu düşünceye yanaşmamıştı, çünkü, plânlama düşüncesine yanaşması kendi özünü ve yapısını inkâr etmesi demek olurdu. Gerçekten de, kapitalizmin bu çağının temel kuralı «Ekonomik liberalizm» di. Metodu, «herkes kendisi için mücadele etsin» sözleriyle dile getiriliyordu. Amacı da «bırakın yapsınlar, bırakın geçsinler» sözleriyle anlatılıyordu. Kapitalizm, arz ve talep mekanizmasının, piyasayı otomatik olarak düzenleyeceğine inanıyordu.

Sapan demiri gereğinden fazla yapıldığı zaman, fiatlar düşüyor ve sapan demirini yapan orta ve zayıf atölyeler bu duruma dayanamayarak iflâs ediyor, böylece sapan demiri yapımının azalmasıyla denge kurulmuş oluyordu.

Böyle bir açıklama, işçilerin yoksulluk ve sefaletini gözönünde tutmadığı gibi, toplumsal ihtiyaçları da hiç

önemsemiyordu. Çünkü o çağlarda kabul edilen biricik kıstas kârdı. Bugün, sözü geçen bu açıklamanın (teorinin) artık eskimiş olduğunu biliyoruz.

Bugün her çeşit sosyal rejim, dengesizlikleri, iflâs ve işsizlik sayesinde düzeltmeye değil, zamanında tedbir alarak önlemeğe çalışıyor. Ansızın ortaya çıkan durumlar karşısında şaşırıp kalmamak için, bugün, daha önceden durumu görmek ve tedbir almak yolu tercih ediliyor. Ekonomi bilimi, kısa süreler için de olsa, bu çeşit önceden-görmeleri ve tahminleri sağlayacak hale gelmiş bulunmaktadır. Üretimin organize edilmesine, beklenmedik ekonomik olayların ortaya çıkmasının önlenmesine, atölyelerin gerektiği gibi işlemesinin sağlanmasına, işçilerin manevî sıhhatinin korunmasına ve böylece randımanın artırılmasına çalışılmasının temeli işte budur. Ekonomik plânlar işte bu düşüncelere ve amaçlara dayanır.

★

Daha önceki mektubumda, plânlamanın, sosyalistler için, öteki rejimleri tutanlardan ne kadar çok daha önemli olduğunu açıklamıştım. Daha önce sözünü ettiğimiz haksızlıkları ve adaletsizlikleri ortadan kaldırabilmek için, sosyalistler, iki temel maddî amaca ulaşarak, manevî amaçlarını gerçekleştirmek isterler. Bu maddî amaçlardan biri, **bugünkü üretimi herkese daha adil bir biçimde paylaştırmaktır**. Bununla birlikte, bugünkü üretimi adil bir şekilde paylaştırmakla iş bitmez. Çünkü bu, yaşama imkânlarından yoksun insanların hayat şartlarını büyük bir değişikliğe uğratmaz. Asıl önemli olan (ikinci amaç budur) herkese daha fazla bir pay sağlamak için **daha fazla üretim** yapmaktır.

Bu üretim artışını sağlayabilmek için, Deslinières'in hayal ettiği gibi, kısır çalışma alanlarındaki, insanları ve-

rimli çalışma alanlarına zorla aktarmak, demokratik bir rejimde düşünülemez. Böylece bir amaca, ancak, verimi arttırarak ve âletleri modernleştirerek, israflarla ve aşırı rekabetle durmadan mücadele ederek az çeşitli seri imalâta giderek ve ihtiyaçların azami tahminini devamlı şekilde araştırarak varılabilir. Tabii kaynakları millî ve milletlerarası alanda daha iyi kullanmak, gittikçe artan üretimi daha âdil bir biçimde pay etmek, sosyalizmin ahlâkî ilkelerinin gerektirdiği teknik amaçlardır.

Sosyalizmin bu plâncı tarafı, insanı, gerçekten kendine çeken ve inandıran bir özellik taşır. Sosyalizmin, fark gözetmeksizin bütün insanların gerektiği gibi gelişebilmelerini gerçekleştirmek için, ihtiyaçlarını durmadan karşılamak ve bu arada ortaya çıkan yeni ihtiyaçlarını gidermek istemesi, yani üretimi rasyonel bir biçimde organize etmeğe ve geliri adil bir biçimde dağıtmağa yönelmiş olması, en kuvvetli taraflarından biridir.

TRÖSTLER DE PLÂN YAPAR, AMA...

Daha önceki mektubumda dokunduğum bir konuya yeniden dönmek istiyorum. Sosyalist bir plânlamanın, kapitalist rejimlerde gördüğün plânlamalardan iki bakımdan farklı olduğunu söylemiştim sana. Bunların birincisi, sosyalist plânlamanın, kâr sağlamak amacına değil de insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacına yönelmiş olmasıydı. İkincisi de, sosyalist plânlamanın, ekonomik amaçlar yanında, manevî ve fikrî amaçları da gözönünde tutmasıydı. Şimdi bunlardan söz açacağım.

Kapitalizmin en gelişmiş ve en güçlü biçiminin hâkim olduğu Amerika'da, plânlar, devlet tarafından ve herkesin faydası gözönünde tutularak değil, büyük Tröst'ler tara-

fından yapılır. Üretimlerini arttırmak ve ürettikleri malları satabilmek için, bu tröstler, eski ve yeni müşterilerinin malî imkânlarını hesaba katmak zorundadırlar. Ayrıca Amerikânvari bir reklâm kampanyası ile alıcının tröst tarafından piyasaya sürülen malı almak istemesi sağlandığı gibi, taksitli satışlarla da, daima borçlu durumda kalan alıcının malı satın alması için malî imkânlar yaratılır.

Ama burada, tröst'ün gözönünde tuttuğu amaç ihtiyaçları karşılamak değil, kendi kârını artırmaktır. Bunu yaparken, fiatları düşürmemek gibi bir siyaset de gütmezler. Amerikalı sanayiciler, her mal başında on frank kazanıp yüz bin mal satmanın, her mal başında yirmi frank kazanıp otuz bin mal satmaktan çok daha iyi olduğunu Avrupalı sanayicilerden çok daha önce anlamışlardır. Malî imkânlara göre yapılan bir seçim yerine kitle halinde mal arzedip satmayı tercih etmişlerdir. Nitekim, işçilerinin satın alma kabiliyetlerini yükseltecek olan ücret arttırılması taleplerini sırf bu yüzden kabul etmişlerdir. Bu çeşit davranışların sosyal faydası ne olursa olsun, Amerianvâri bir organizasyonun başarısının sağladığı kârlara göre ölçülmesi gerçeğini değiştiremez.

Oysa sosyalist bir plânlama kâr toplamak peşinde koşmaz. Sosyalist bir plânlamanın amacı ihtiyaçları karşılamaktır. Demek ki, sosyalist bir plânlama ile kapitalist sistemin en gelişmiş olduğu ülkelerde yapılan plânlamalar arasında temel bir ayrılık vardır.

Sosyalist bir plânlamada, daha az gelir sağlasalar bile, daha gerekli ya da faydalı oldukları düşünülen ihtiyaçları karşılamak için lüzumlu olan üretimin yapılmasına derhal geçilecektir.

ÖLÇÜ KÂR YERINE, İHTİYAÇ OLUNCA..

Burada kamu hizmetleri ile özel teşebbüs arasındaki

klâsik fark meeslesine geliyoruz. Müteşebbislerin çoğu, şehir içindeki posta hizmetlerinin kârlı olduğunu düşünerek, bu işe heveslenebileceklerdir. Ama postacı masrafının, posta hizmetinden sağlanan gelirden 10 ilâ 100 defa fazla olduğu uzak köylere bu hizmeti götürmeye aslâ yanaşmıyacaklardır. Fakat kamu hizmetlerinin tabii bir şey olduğu düşüncesi zihinlere öylesine yerleşmiştir ki, en ıssız ve gidilmesi güç yerlerde oturanlar bile, postacının, mektupları ya da gazeteleri zarar ederek getirmesi gerektiğini düşünürler. Şehirdeki postacının aldığı ayni parayı alan kendi postacılarının çektiği zahmetleri akıllarına bile getirmezler.

Bu düşünceyi millî ve meslekler arası ölçüde ele alalım :

Sosyalist plânlamayı yapanlar, meselâ, evlere akar su verilirken, herkes için ayni fiatın tatbik edilmesini ve bu fiatın, evin bulunduğu yere, ya da yanında bulunan evlerin sayısına göre değişmemesini isteyeceklerdir. Böyle bir hizmeti yerine getirebilmek için, sular idaresinin kâr etmemesi gerekebilir. Onun bu zararı, daha önemsiz ihtiyaçları karşılayan kamu teşebbüslerinin kârları ile kapatılabilir.

Sırası gelmişken söyleyeyim ki, kapitalist rejimde, bir teşebbüs, bütçesini, iflâs etmemek için denk tutmak zorundadır. Sosyalist rejimde ise, teşebbüslerin teker teker kârı ya da zararı değil, kamu teşebbüslerinin bütününün dengesi gözönünde tutulur. Sanayiin gelirlerini ve giderlerini ortaya koyacak olan şey, bu çalışmaların bütününün elde ettiği sonuçtur. Bu bakımdan, bütün içine giren teşebbüsler kârlarının zararlarını teker teker karşılaması gerekmez.

Ele aldığımız bu konuyu biraz daha işleyelim: Şimdi, su idaresine öncelik tanıdığımızı kabul edelim. Böylece, su idaresinin muhatap olduğu talepleri gerektiği gibi karşılayabilmesi için, su boruları imâlini de arttırmamız gerekir. Ama elde edilen çelik mktarı, teknk bakımdan sınırlıdır.

Öyleyse, su boruları talebi çok fazla artarsa, başka üretimleri kısıtlamamız gerekir. Acaba bu şıklardan hangisini seçeceğiz? Böyle bir durum karşısında kaldıkları zaman, boru imâl eden fabrika sahipleri (kapitalist rejimde) en kârlı olan yolu seçerler. Meselâ, su borularını arzetmekten vazgeçip, petrol naklinde kullanılan özel boruları piyasaya önce arzederler (Bunlardan daha fazla kâr sağlıyorlarsa). Oysa sosyalist rejimde, plân, daha az kârlı olduğu halde, önce su borularının çıkarılması gerektiği hususunda karar verebilir. Böylece, iki rejimde, kamu ihtiyacı ile kâr elde etme düşüncelerinin birbirine nasıl karşı geldiğini görüyorsun.

Su meselesini çok fazla önemsediğimi sanma. 1954 yılında yapılan sayımda, Fransa'da, on üç milyondan fazla evin altı milyonunda, «akar su» denilen «lüks» ün mevcut olmadığı gerçeği ortaya çıkmıştı. Her evde üç kişi oturduğunu kabul etsek, on sekiz milyon Fransızın, evindeki çamaşırı yıkamak ve yemek pişirmek için, sokaktaki çeşmelerden ya da bahçelerindeki kuyudan faydalandıkları sonucuyla karşılaşırız. Bu on sekiz milyonun kaybettiği zamanı, çektiği yorgunluğu, soğuk havalarda girdiği zahmeti gözönüne getiriyor musun? Köylerin bir çoğunda, sokak çeşmesinin bile bir lüks olduğunu hatırlatmak isterim sana. Fransa'nın bir çok köylerinde, su almak için dere, ya da ırmak kıyısına gitmek gerekir.

Paris ve civarında bile iki milyon evden dört yüz bininin sudan mahrum olduğunu unutma. Bu gerçekler, ihtiyaçları gidermek amacını gözönünde tutan bir ekonomi ile sadece kâr etmek endişesini güden bir ekonomi arasında ne büyük fark olduğunu açıkça gösteriyor değil mi?

★

Buraya kadar söylediklerim, insanın sosyalizme iki yoldan vardığını sana açıkça anlattı sanırım. Bu yollardan

birincisi «duygu» yoludur. Yani, insan, bir yanda milyonlarca işçi ailesinin yoksulluk ve mahrumiyet içinde yaşayıp gittiğini, öte yandan varlıklı bir azınlığın rahat şartlar içinde bulunduğunu görüp bu duruma öfkelenerek; eğitim imkânlarının imtiyazlı bir karakter taşımasına, insanlara öz kabiliyet ve liyakatlerine göre değil de mensup oldukları sınıfa göre değer verilmesine isyan ederek sosyalist olur. Ya da, insan gücünün israfını hesaba vurunca, tüketilebilecek geniş zenginlik yaratma imkânı varken, teşebbüsler arası rekabetin veya rekabetin yerini alan özel tröstün çok kâr, az üretim yoluna giderek sebebiyet verdiği üretim noksanlığını düşününce; ihtiyaçların tatminine değil de azami kâr esasına dayanan bir üretimin anarşik manzarasını görünce insan sosyalist olur.

BEŞİNCİ MEKTUP

SOSYALİZM VE DİN

Maddecilik nedir ?

Bu mektubumda çok önemli bir konuyu ele alacağım. İncelemek istediğim konu sosyalizm ile felsefî ve dinî sistemler arasındaki bağlantılardır.

Önce bu konuda çok yaygın olan bir yanlışlıktan söz etmek istiyorum. Şimdiye kadar tanıdığın aydın kimseler, sana, belki de, sosyalizmin maddeci bir felsefeye dayandığını ve bundan ötürü Tanrıtanımaz ve din düşmanı bir dünya görüşü sayılması gerektiğini söylemişlerdir. Zaten bazı kimseler bu yanlış düşünceyi yaygınlaştırmak için ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Kötü niyetlere kapılmadan düşündükleri halde, yine de yukarki yanlış düşünceye varan ve bu düşünceyi benimseyenlerden çoğu, bence, bazı filozofların maddeciliği (materyalizm) ile modern maddeciliği birbirine karıştırıyorlar.

Gerçekten de, İsa'nın doğuşundan beş yüz yıl önce yaşayan Yunan filozofu Demokritos'un felsefesinden bu yana, maddeciliğin ileri sürdüğü düşünceler, büyük dinlerle çatışma halinde bulunmuştur. Çünkü bu klâsik maddecilik, ruhun, bedene doğrudan doğruya bağlı olduğunu ve beden ortadan kalkınca ruhun da ortadan kalkacağını ileri sürerek, dinlerin kabul ettiği ve temel bir düşünce olarak benimsediği ruhun ölümsüzlüğü prensibi ile bağdaşmazlık halinde bulunuyorlardı.

Oysa sosyalizmin temelini teşkil eden çağdaş maddecilik, sadece, ekonomik olayların, insan gruplarının sosyal hayatının temelini teşkil ettiğini, bu hayatı etkisi altında bulundurduğunu, insanların sosyal, politik ve ahlâkî gelişmelerini yönettiğini ileri sürer. Demek ki, modern maddecilik ile, klâsik maddecilik arasında çok büyük bir fark vardır.

Ayrıca, modern maddecilik, sosyal olayları, sadece ekonomik gerçeklerin ve şartların belirlediğini (tayin ettiğini) de söylemez. İnsanî ve ahlâkî faktörlerin de, insanın sosyal hayatına etkisi olduğunu kabul eder. Ayrıca tarih içinde, büyük adamların oynadıkları rolü de küçümsemez.

Öyleyse, modern maddeciliğin, toplum içinde yaşayan insanların üzerinde, ekonomik faktörlerin yapmış olduğu etkinin incelenmesinden başka bir şey olmadığını; ayrıca insanların hayatını etkileyen başka faktörlerin de bulunduğunu kabul ettiğini aklından çıkarmamalısın.

SOSYALİZM VE DİN NEREDE BİRLEŞİR?

Sosyalizmin, sadece ekonomik bir inceleme ve çözümleme (tahlil) olmadığını daha önce görmüştün. Gerçekten de, sosyalizm, insanın her alanda gelişip kendini bulmasını, her çeşit ekonomik, politik ve manevî baskıdan sıyrılmasını amaç edinmiştir.

Sosyalizm, temeli bakımından, çalışmadan kazanma prensibi üzerine kurulmuş bir toplumun adaletsizliğine ve insanı «insanlıktan çıkarmasına» karşı bir baş kaldırıştır.

Böyle bir anlayış ve görüşün, herhangi bir dine karşı olması beklenebilir mi? Tam tersine, sosyalizmin ve dinin alanları birbirinden tamamen ayrılmıştır. Bu bakımdan

aralarında herhangi bir çatışmanın ve karşıtlığın ortaya çıkması mümkün değildir.

Hayatı ahlâkî bir hale getirmeğe çalıştıkları zaman bile, dinler, esas olarak, insana ölümünden sonra yaşayacağı hakkında bir umud aşılamak amacını güderler. Oysa sosyalizm, insan hayatını baskılardan ve sınırlamalardan kurtarmağa çalışır. Sosyalizm, insanın menşeinden, ya da nihaî gayesinden söz etmez. Dinler, sonsuzluğu açıklamağa çalışırlar, doğumdan önceki ve ölümden sonraki varlığı ele alırlar. Oysa sosyalizm, doğum ile ölüm arasındaki devreyi ele alır yalnız.

Bundan ötürü, sosyalizme inananların, Tanrıya, ya da ruhun ölümsüzlüğüne inanıp inanmadıklarını sormanın bir anlamı yoktur. Çünkü bu sorular sosyalizmin dışında kalırlar. Bu sorular sadece ferdî vicdanı ilgilendiren sorulardır.

Hattâ bir sosyalist, daha iyi bir dünya için ve insanı baskılardan kurtarıp özgürlüğe kavuşturma amacıyla çalışan arkadaşının bu sonuca varırken, ne gibi dinî ve felsefî fikirleri kabul etmiş olduğunu sormak hakkına bile sahip değildir. Çünkü kendisinin inanmış olduğu sosyalizm, felsefî ve dinî inançları çeşitli ve değişik olan insanların hepsini kendine çekecek ve toplayacak kadar kuvvetli bir merkezdir.

Bunları açıkladıktan sonra, şimdi, ünlü Fransız sosyalisti Jaurès'in sosyalizm ve din hakkında söylediği şu sözleri kolayca tekrarlayabilirim : «Sosyalizm, her ferde, inanmak ya da inanmamak, ibadet etmek, ya da etmemek hakkını tanır.» Her çeşit dinin ve tapınma şeklinin serbest olması sosyalizmin ana prensiplerinden biridir. Devlet, dini yaymak ve zorla kabul ettirmek gibi bir işi üzerine alamayacağı gibi, dini ortadan kaldırmak için de müdahalede bulunamaz.

Böylece sosyalizmin bir başka özelliğine ulaşmış bulunuyoruz.

Bu özellik, ferdi vicdan hürriyetinin tanınması ve bu hürriyetin sonucu olarak da devletin felsefî ve dinî meselelerde hiç bir müdahalede bulunmaması zorunluğudur. Nitekim, devletin belli bir felsefî görüşü, ya da sistemi ötekilere tercih ederek kabul ettirmeğe çalıştığı ya da herhangi dinin devlet dini haline geldiği ve öteki dinlerni sadece hoş görüldüğü durumlarda vicdan hürriyetinden söz edilemez.

Devletin bu konuda tarafsız olması, hukukî ifadesini, bizim memleketimizde, yani Fransa'da, yüzyılın başında, din ve devlet işlerinin kesin olarak ayrılmasıyla bulmuştur. Sosyalizm din ve devlet işlerinin ayrılması prensibine gönülden bağlıdır ve bu prensibi savunmak için, gerektiği zaman elinden gelen her şeyi yapar. Çünkü sosyalizme göre, devletin de, tıpkı toplum ve bilim gibi lâik olması yani her çeşit dinî etkiden sıyrılmış bulunması şarttır. Özellikle, insanın insan tarafından idare edilmesi gibi çetin bir iş olan demokrasi, insan aklına inancı dile getiren lâiklik prensibi olmadan gerçekleşemez.

Lâik devlet dinden tamamen ayrılmış olsa da, idarî bakımdan dinî müesseselerle (meselâ Batı'da kilise ile) barış içinde yanyana yaşamak zorundadır.

Devlet, dinlerle ilgisi olmadığını söylemesine rağmen, meselâ eğitim meselesinde lâik bir düzen uygulamak konusunda bir çok güçlüklerle karşılaşır. Ayrıca, bir ülkede bulunan ve dinî inançları yüzünden birbiriyle anlaşmayan toplulukların arasındaki çatışmaları ve anlaşmazlıkları da

zorla değil, müzakere ve uyuşturma yoluyla çözmek ve bir sonuca bağlamak zorundadır.

Devletin herkes için eşitlği sağlamak ve dinî inançları bir vicdan meselesi olarak görmek, dolayısiyla dinle doğrudan doğruya ilgisi olmadığını söylemiştim. Yalnız, yine bu sebeplerden yani vicdan hürriyetini sağlamak prensibinden ötürü, devletin, vicdan hürriyetine müdahale ederek şu ya, da bu inancı aşılamağa kalkışan toplulukların karşısına dikilmesi ya da gericilik amacıyla dini siyasî bir âlet gibi kullanmak isteyenlerin bu teşebbüslerini kökünden kazıması gereklidir. Çünkü, devlet, hiç kimsenin, ya da hiç bir grubun öteki kimselerin ya da grupların hürriyetini kısıtlamağa kalkışmasına göz yumamaz.

Dinî görüşler, çocukların daha küçük yaşta belli bir inanca sahip olacak şekilde yetiştirilmelerinin faydalı olduğunu ileri sürer. Gerçekten de, küçükken edindiğimiz fikir ve inançların, zihnimizden kolayca çıkmadığı doğrudur. Sosyalizm, çocuklara küçük yaşta dinî bilgi ve terbiye verilmesine karşı durmaz.

Bunu kabul edişinin sebebi, akıl çağına varmış genç kız ya da erkeklerin, kendi vicdanlarına ve düşüncelerine dayanarak; anne babalarının dinî inançlarını seçebileceklerine, ya da kendilerine daha uygun gelen bir inancı benimseyebileceklerine inanmış olmasıdır. Yani sosyalizm bu konuda, insan aklına tamamen güvenmektedir.

Nitekim dindar ailelerden yetişmiş bir çok tanınmış kimselerin, daha sonraları tanrı tanımaz olmaları, ya da başka bir din seçmeleri bunu açıkça göstermektedir.

Sosyalizmin gençlere din öğrenimi yapma hakkını tanıdığını belirttikten sonra bence çok önemli olan bir noktaya da değinmeden geçemeyeceğim.

Eğitimi sağlamak Devletin en önemli ödevlerinden bi-

ridir. Cinsiyet, renk, inanç, zenginlik ya da yoksulluk gözetmeden, Devletin bütün çocuklara okuma imkânını sağlaması gerekir. Sosyalizmin, insanın kabiliyetlerini en iyi biçimde geliştirmeğe ne kadar önem verdiğini daha önce açıklamıştım.

Sosyalizm, bu amacı gerçekleştirmek için, öğrenim konusunda ayrım yapılmasının önüne geçmeğe çalışır.

Kısacası, Devletin lâikliği, dinî ve felsefî inanç ve görüşler karşısında tarafsızlığını muhafaza etmesi ve vicdan hürriyetini sağlamak için kendini görevli saymasıdır.

Böylece sosyalizmin, lâik, tarafsız ve dinî alanın dışında bulunan bir dünya görüşü olduğunu ve çeşitli dinî ve felsefî inançları benimsemiş insanların, insanlara yakışır bir hayat sürmelerini sağlamak amacını güttüğünü anlamış oldun.

ALTINCI MEKTUP

SOSYALİZM VE TOPLUMSAL SINIFLAR

Dostum, bu mektubumda da, sosyalist düşüncenin temelinde yatan kavramlardan söz açacağım. Sosyalist düşüncenin temelini teşkil eden kavramlar ve ilkeler de, her şey gibi, zamanla değişmek ve gelişmek zorundadır. Bu ilkeleri ve kavramları ortaya ilk çıktıkları biçimde, kabul edecek olursak yanılmaya düşmemiz kaçınılmaz bir sonuç olur.

Sosyalizm doktrinini, derinlemesine kavramadan, bu doktrinin sadece dış görünüşüne ve anlamına sadık kalanlar, canlı bir gerçek olarak yaşaması gereken bu düşünceyi yani sosyalizmi ölü bir kalıp haline getirirler. Bunlar, asıl sosyalistlerin kendileri olduğunu düşünürken, sosyalizm doktrinini bilmediklerini açığa vurmuş olduklarını farketmezler. Sosyalizmi bir karikatür haline getirerek gelişmesini köstekler ve eski sözleri tekrarlamak istemeyen kimselerin bu doktirine yaklaşmasının önüne geçerler.

Bunlar arasında, sosyalizmi yüz yıl önce açıklandığı biçimde savunmaya kalkarak, sosyalizme itiraz edenlerin eline eleştirme imkânını verenler ya da bu işi kolaylaştıranlar da vardır.

Bu bakımdan, sosyalizmi günümüzün gerçeklerine cevap veren canlı bir düşünce olarak kavramak istiyorsan, önce fikrî tembellikten ve kalıplaşmış düşünceleri tekrarlayarak iç rahatlığı duymak alışkanlığından kurtulmalısın.

Marks ne diyordu?

Daha önce «toplumsal sınıflardan» söz ederken, içinde yaşadığımız toplumda, bu sınıfların sadece iki tane olmadığını söylemiştim. Bu konuda başka açıklamalar yapabilmek için Karl Marks'ın bazı görüşlerini ele almam gerekiyor. Marks'ın, her zaman derinlere inen ve kimi zaman da göz kamaştırıcı bir nitelik taşıyan inceleme ve açıklamaları milyonlarca insan üzerinde, bütün öteki ekonomik doktrinlerden daha geniş etki yapmıştır.

Marks 1848'de «Komünist Manifestosu» nda şunları yazmıştı: «Toplum, birbirine düşman olan iki yana gittikçe daha büyük ölçüde ayrılıyor.. Bu iki bölük burjuvazi ve proletaryadır... Modern devlet, bütün burjuva sınıfının ortaklaşa menfaatlerini ve işlerini yöneten bir temsilciler gurubundan başka şey değildir. Belli aralarla ortaya çıkan buhranlar, burjuva toplumunun varlığını hergün biraz daha tehdit etmektedir. Eski orta sınıflar, yani küçük sanayiciler, küçük ticaret erbabı, zanaatkârlar, küçük gelir sahipleri ve köylüler proleter haline gelmekte ve bu sınıfın içinde kaybolmaktadır... Sanayiin gelişmesi, sadece proletaryanın artması sonucunu doğurmaz; ayni zamanda, büyük sayıda işçinin, belli merkezler etrafında toplanması sonucunu doğurur. Bu toplanma proletaryanın gücünün artmasına ve bilinçlenmesine yol açar. Sanayiin gelişmesi, hâkim sınıfın belli parçalarının proletarya içine düşmesi sonucunu doğurur. Proleterlerin kendilerine ait olup da, kurtarmaları gereken hiç bir şey mevcut değildir. Emekçi tam bir yoksul haline gelmekte ve nüfus sayısının ve zenginliğin artışından da daha hızla yoksullaşmaktadır... Mevcut politikaya ve toplum düzenine karşı gelen her çeşit devrimci hareketi desteklemek ödevi sosyaliste düşer...»

Bu cümlelerle, sözü geçen eserin bir özetini vermeğe çalıştım. Şimdi, bu eserde ileri sürülen düşünceleri, günümüzün gerçekleri açısından ele almağa çalışalım.

Orta Sınıflar

Önce «birbirne karşıt iki sınıf» kavramını ele alalım. Bugün, birbirinden bıçakla kesilmiş gibi ayrılmış iki sınıf gerçekten var mıdır? Marks'ın dediği gibi, bu iki sınıftan biri, yani proletarya, gittikçe genişleyerek, bütün öteki sınıfları ve hattâ burjuvazinin belli bir bölümünü içine almış mıdır. Böyle bir gelişmenin gerçekleşmemiş olduğunu sen de biliyorsun.

Toplum içindeki insanlar, dün olduğu gibi, bugün de, iyice kesinleşmiş ve kapanmış olmayan çeşitli sosyal bölükler ve sınıflar halinde yaşamaktadırlar.

Bu bölükleri, çalışma biçimlerini ya da geçim kaynaklarını gözönünde tutarak ayırabilir ve böylece bu bölüklerin gerçek yerlerini belirleyebiliriz.

Birinci bakımdan ele aldığımız zaman, bu insanların, çalışma âletlerine sahip olanlar ya da bu âletlere sahip olmayarak, kol güclerini âletlere sahip olanlara satanlar olmak üzere ikiye ayrıldıklarını görürüz. İkinci bölük içinde yer alan insanlar arasında da farklar gözetmemiz gerekir. Çünkü bunların bazısı düpedüz işçi, bazısı ticarî ya da sinaî müesseeslerde çalışan memurlar, bir kısmı da atölyelerde patronlarıyla birlikte üretim yapan işçilerdir. Ayni sınıf içindeki bu katların belli durumlar karşısında gösterecekleri sosyal tepkiler birbirinin ayni olmayacaktır.

Marks zamanındaki pahalı ve güclü makinelerin üretime başladığı çağda, atölyelerin «elyapımı» üretim biçimine bağlı olan ustalar ve kalfa ve çıraklar, büyük yığınlar halinde toplanan sanayi işçileri karşısında gerilemek zorunda kaldığı halde, bugün, elektirikle ya da benzinle çalışan ve bir kişinin satın alabileceği fiatta küçük motorlar, bazı üretim kollarında, büyük tesislere rekabet edebilecek modern bir zanaatkâr tabakasının yeniden teşekkül etme-

sine yol açmıştır. Böyle bir olay, yüz yıl önce tahmin bile edilememişti. Demek ki, toplumun iki ayrı sınıfa kesin olarak ayrılacağını ileri sürmek mümkün değildir ve bugün elimizdeki istatistikler bunun doğru olmadığını açıkça gösteriyor.

Toplum içindeki bölükleri geçim kaynakları bakımından ele aldığımız zaman ise, insanların, gelirlerini ya kısmen ya da tamamen emeklerinden sağlayan kimseler olarak ikiye ayrıldıkları görülür. Gelir kaynakları, emeklerinden başka bir şey olmayanlar arasında, ücretli işçiler, küçük üretimciler, zanaatkârlar ve esnaf yer alır. Ücretlilerin de, ikiye ayrıldığını söyleyebiliriz. Ücretlilerin birinci bölüğü, belli bir toplumda normal sayılan ihtiyaçlarını karşılayamayacak ve ancak tabii ihtiyaçlarını giderebilecek kadar kazancı olanlardan, ikinci bölüğü ise, durumu daha iyi olanlardan teşekkül eder. Bunların da gösterdikleri toplumsal tepkiler, birbirinden farklıdır.

Demek ki, her toplumu, bu toplumun içinde yaşayanların üretim aletlerine sahip oluşlarının derecesine ya da tabii ihtiyaçlarını ve normal ihtiyaçlarını karşılamalarının derecesine göre, guruplara bölerek bir şema halinde incelemek mümkündür.

Yukarda sözünü ettiğimiz bu iki husus (yani üretim âletlerine sahip olma durumu ve gelir kaynakları) bakımından ayni durumda bulunan insanlar topluluğuna **toplumsal sınıf** denir. Yani üretim âletlerine mâlik olmaları ya da olmamaları ve gelirlerini emeklerinden elde etmeleri ya da etmemeleri bakımlarından ayni durumda olan ve bu durum hakkında ortaklaşa bir bilince varmış olan, ortaklaşa istekler duyan ve bu isteklerden hareket ederek ortaklaşa taleplerde bulunup birbirine benzer tepkiler gösteren guruplara toplumsal sınıf (sosyal sınıf) denir.

Üretim âletlerine sahip olmak ya da olmamak ve gelirini sadece emeğinden sağlamak ya da sağlamamak bakımından ele alınınca, toplumun iki ucunda yer almış iki sınıf karşımıza çıkar. Üretim âletine hiç sahip olmayan ve ihtiyaçlarını ve isteklerini en az ölçüde giderebilen insanların topluluğu ücretlilerin içinde belli bir bölük teşkil eder ve **proletarya** adını alır. Toplum içindeki çeşitli guruplar arasında gerçekten sınıf karakterini taşıyan bölüklerden biri proletaryadır.

İkincisi ise, iş güclerini, üretim araçlarına sahip olanlara satmak zorunda olmadan, bütün ihtiyaçlarını giderebilen insanların topluluğu demek olan **kapitalistler** sınıfı'dır. Toplumun tepesinde ve dibinde yer alan bu iki sınıf arasında tek bir **orta sınıf** mevcut olduğunu sanmak yanlıştır. Bu iki gerçek sınıf arasında, yukarki tanıma göre gerektiği kadar mütecanis (homogène) olmayan ve bu yüzden sınıf sayılamayan guruplar ve zümreler vardır.

Proletarya

Şimdi proleterlerden söz edelim. Proletarya, hem üretim âletlerinden mahrum olması hem de yaşama şartlarının kötülüğü yüzünden, alınyazısından kurtulabilecek ya da çocuklarının kendisinden daha iyi bir hayata kavuşacağını umacak durumda değildir. Burada, daha önce sözünü ettiğimz sınıf sınırları ve bir sınıfta ötekine geçmenin hemen hemen imkânsız olması gerçeğiyle yeniden karşılaşıyorsun.

Proletaryayı, daha etraflı olarak şöyle tanımlayabiliriz.

1. Proletarya, işinde hiç bir bağımsızlığı olmayan,

2. Alınyazısından kurtulma umudu besleyemeyen, (yani işveren haline gelerek büyük kazançlar elde etmeyi umud etmeyen),

3. Kendisinin ve ailesinin yiyeceğini sağlamaktan başka bir ihtiyacını karşılayamayan insanların meydana getirdiği sınıftır.

Bu temel özellikler başka özellikleri doğurur. Ortaya çıkan bu yeni özellikler de proleterlerin davranışını etkiler.

Çalışmada bağımsız olmamanın getirdiği biricik sonuç ücretli olmak değildir. Çünkü proletaryaya girmeyenler arasında da ücretliler vardır. Çalışmada bağımsız olmamanın getirdiği bir başka sonuç, çalışma düzeninin çok sıkı olması ve proleterin atölyenin yönetimine katılmamasıdır. İçinde çalıştıkları fabrikanın yaptığı sosyal çalışmalara işçilerin temsilci göndermeleri, ya da fabrikanın idare kuruluna işçi delegelerin katılması ya da hisse senetleriyle işçilerin fabrika kârına küçük çapta ortak olmaları, atölye yönetimine doğrudan doğruya katılmak değildir. Bunun, politik hayatta gördüğümüz demokrasiye uygun olarak iş hayatında yaratılmış bir demokrasi olduğu söylenemez.

Öte yandan, bir işçinin, bütün hayatınca işçi olarak kalacağını bilmesi ve bir kaç istisna sayılmazsa, çocuklarının da ayni şekilde yaşayacaklarını tahmin etmesi; öte yandan kendisine verilen ücretin en basit ihtiyaçlarını gidermekten başka bir işe yarayamaması, proletaryanın kendi sınıf menfaatlerini anlamasına ve başkaldırma duygusuna kapılmasına ve kendi zararına işleyen hukukî düzeni devirecek bir devrim arzu etmesine yol açar.

Proletaryanın, emek ve ihtiyaçların giderilmesi bakımından kendisinden büsbütün farklı bir sınıfla arasındaki sınıf çatışmasının şiddetini kavraması onu sınıf bilincine ulaştırmıştır.

İşçilerin nisbî yoksullaşması

Yukarda tanımladığım anlamda ele alınan proletaryanın içinde görülen bu bilinç, bütün ücretlilerde ayni biçim-

de ve ölçüde görülmez. Bu, Marks'tan sonra ortaya çıkan gelişmenin doğurduğu bir sonuçtur. Bu bakımdan, Marks'tan sonra ortaya çıkan sosyal gelişmelerin ışığında, onun ileri sürdüğü ve sana yukarda açıkladığım düşüncelerinden üçünü eleştirmek istiyorum.

Önce, gelişmiş kapitalist düzenlerde **kitlelerin yoksullaşması** olayını görmüyoruz. Büyük çapta üretim yapılması ve bu geniş üretimin daha ucuza mal imal edilmesini mümkün kılması, sömürgelerin mevcudiyeti genel olarak emekçilerin durumunun biraz düzelmesine yol açmıştır. Bu gerçeği inkâr edemeyiz. Gelişmiş kapitalist rejimlerde, ücretler, fiatlardan daha süratle yükselmişlerdir.

Uzun bir süre içinde ve işsizlikler, savaşlar ya da işçiler aleyhine güdülmüş iktisat siyasetlerinin yarattığı geçici düşüşler bir yana konacak olursa, emekçilerin satın alma gücünün arttığı istatistiklerle gösterilebilir.

Gerçekten de, Parisli bekâr bir işçinin yevmiyesinin 1830 ile 1911 arasında iki misli satın alma gücü kazanacak biçimde artığı bilinmektedir. 1911 ile 1956 arasında ise, iki dünya savaşına rağmen, bu yevmiyenin satın alma gücü yüzde yirmi beş artmıştır. Ama bu artış düzenli olmamıştır. Leon Blum'un aldığı tedbirler sayesinde, bu yükseliş 1938' de en yüksek noktasına ulaşmış ve 1911' deki değerinin yüzde yetmiş ikisi kadar artış göstermişti. Savaştan sonra, 1952 yılında Parisli işçinin durumu 1911' deki durumuna eşit olacak biçiminde kötüleşmiş bulunuyordu. 1958'de, işçinin satın alma gücü, 1911' deki satın alma gücüne nisbetle ancak yüzde yirmi beş bir yükseliş gösterebildi. Demek ki, ancak Fransa'nın geçirdiği korkunç işgal yılları sırasında mutlak bir yoksullaşmanın gerçekleşmiş olduğundan sözedilebilir.

Marks'ın üzerinde durduğu mutlak yoksullaşmaya bu

yüz yıl içinde raslamadığımız (savaş gibi özel durumlar dışında) halde, nısbî bir yoksullaşmanın yer almış olduğunu görüyoruz. Nısbî yoksullaşma, işçilerin bütün olarak, yapılan üretimden, öteki sınıf ve zümreler ölçüsünde faydalanmaması demektir. Nitekim Fransa'da 1911 ile 1958 arasında sanayi üretimi (silâhlanma da dahil) iki misli artmıştır. Başka bir deyişle, artan kısmın dörtte üçü yevmiyelere yararlı olmamıştır. Üretim artışının dörtte üçü kapitalistlerin kârlarına yatırım ve amortismanlara ve çeşitli vergiler halinde devlete gitmiştir.

Proleterleşme

Kapitalizmin işleyişi yüzünden kendi özel işlerini bırakmak zorunda kalanların «işçileştiği» ve bunun gittikçe arttığı da söylenemez. Burada da, tarihî ve sosyal gelişmelerin Marks tarafından yapılan tahminlere uygun düşmediği görülüyor.

Gerçekten de, sanayide çalışanların sayısı, yarım yüzyıldan beri büyük bir artış göstermemiştir. Bunların sayısı, Fransa'da, faal nüfusun toplamına nisbetle sabit kalmış Amerika gibi daha ileri kapitalist ülkelerde ise azalmıştır. Fransa'da yarım yüz yıl içinde, sanayi emekçilerinin sayısı aşağı yukarı bir buçuk milyon artmıştır. Bu süre içinde genel nüfus üç milyon artış göstermiştir. Sanayi emekçilerinin sayısı artış eğilimi göstermeden 8 milyon civarında durmaktadır.

Marks'ın daha önceden kestiremediği husus, üçüncü sektör denilen (bu sektör ticaretle uğraşanları, serbest meslek sahiplerini ve hizmetlerde çalışanları içine alır) bölümün, sanayileşmekte olan bütün ülkelerde gösterdiği şaşırtıcı artıştır. 1926 yılında, Fransa'da, bu sektörde bulunanların sayısı dört milyon civarındayken, hızla artmağa

koyulmuş ve bugün altı milyonu geçmiştir. Amerika'da bu sektör nüfusun mutlak çoğunluğunu teşkil eder.

Sanayi sektöründeki nüfusun az artması, buna karşılık üçüncü sektörde büyük bir artış görülmesi ve bu arada faal nüfusun azalması, Fransa'da, tarım sektöründe çalışanların sayısının azalması sonucunu doğurmuştur. 1911'de bunların sayısı dokuz milyonken, 1954' te beş milyona inmiştir.

«İşçileşme» olayı yüz yıl önce tahmin edildiği gibi gerçekleşmediği halde, iki faktörün etkisinden ötürü belli bir «işçilikten-kurtulma» olayı ayni süre içinde yavaş yavaş kendini göstermiştir.

Bu faktörlerden birincisi, bazı sanayi kollarında yüksek ücret verilmesi ve bundan başka, iş garantisi vermek, işçilerin evsahibi olabilmeleri için patronun yardım etmesi v.b gibi tedbirlerin alınmasından doğmaktadır. Böylece, işçinin, kendi öz sınıfından çok, çalıştığı müesseseye bağlanması sağlanmak istenmekte ve işçide bir «fabrika yurtseverliği» duygusu yaratılmağa çalışılmaktadır. Bu gerçekleştirilirse sınıf şuuru, ancak korkunç ekonomik ve politik buhranlar sırasında uyanmakta, bunun dışında uyur halde kalmaktadır.

«İşçilikten-kurtulma» olayını doğuran ikinci faktör de, küçük motorların kullanılması ile modern zanaatkârların çalışmasında ortaya çıkan nısbî bağımsızlıktır. Meselâ otomobil tamiri gibi çalışma alanlarında, işçi patronunun da kendisiyle birlikte çalıştığını görür; patronunu tanır. Bu iki insan arasında insanî bağlantılar kurulmuştur. Bu bakımdan, zanaatkârın kalfa çırakları gibi, fabrikadaki işçilerin duyduğu tatminsizliği duymaz. İçinde bulunduğu çalışma şartlarına hayatı boyunca bağlı kalmağa mahkûm olduğunu düşünmez. Çünkü, günün birinde, gerekli sanayi

araçlarını ve âletlerini satın alarak, kendi işini kurmak konusunda umud besleyebilir.

Sınıf mücadelesi

Son zamanlarda ortaya çıkmış olan bütün bu olaylar, sınıf mücadelesinin de eskisinden farklı oluşunu açıklayabilir.

Kapitalizmin başlangıç çağında, kapitalistler ile ücretliler arasındaki çatışma en yüksek noktasındaydı. Ücretliler hiç bir iş kanunuyla ve hiç bir sendika tarafından korunmuyorlardı. Onların hangi feci şartlarda yaşadıklarını anlatmıştım sana. Bundan ötürü, o çağın ücretlileri, onları sömürenlerden kurtaracak olan yani üretim ve mübadele araçlarının özel mülkiyetini ortadan kaldıran bir devrimden başka hiç bir şeyin kendilerini kurtaramayacağını düşünüyorlardı. Gittikçe artan işçileşmenin de yardımıyla, sınıf mücadelesi sonunda durmadan artan bir çoğunluğun, ekonomik gücü elinde tutan ama sayısı gittikçe azalan bir azınlığa galip geleceğinden şüphe etmiyorlardı. Hayalini kurdukları sınıfsız toplum işte böyle gerçekleşecekti.

Bugün işçiler arasında proletarya bölümünü teşkil edenlerin umudu yine budur. Ama, işçi sınıfının bütününün ve hele daha geniş ve karışık bir bölüm olan ücretlilerin aynı umudu beslediklerini sanmıyorum.

Gerçekten de, bu ücretliler için, sınıf mücadelesi, Marksın zamanında taşıdığı anlamdan başka bir anlam taşımaktadır. Aralarından bir çoğu, yoksulluk ve sefalete proleterlerden daha az yakın oldukları için ve bazıları da içinde bulundukları şartlara mahkûm olduklarını duymadıkları için, sınıf mücadelesini, hemen elde edilebilir taleplerin ileri sürülmesini, çalışma hakkının sağlanmasını, iş güvenliğinin gerçekleştirmesini elde etmek için yapılan bir

mücadele olarak anlamaktadırlar. Bu anlayış ile, üretim araçlarının topluma maledilmesi için yapılan mücadele arasında büyük bir fark vardır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Batıda yaşıyan sosyalistlerin, kendi düşüncelerini iyice yayabilmeleri için, sınıf mücadelesi kavrâmının eskisine nisbetle önemini kaybetmiş olduğunu kabul etmeleri gereklidir.

Bununla birlikte, işçi sınıfı mücadelelerinde, bu eski kavramın bugün bile ansızın ortaya çıktığı gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim, bazı işçilerin işten atılması gibi olaylarda yapılan grevler (yani çalışma-hakkını korumak için yapılan bir grevde) sözkonusu fabrikanın ya da tesisin, ondokuzuncu yüzyıl geleneklerine uygun bir biçimde topluma maledilmesi talebine yol açmaktadır.

Bundan başka, proletaryanın dışındaki bazı sosyal grupların, aralarındaki dayanışmadan ötürü belli durumlarda proletaryadan yana çıkması ve onunla birlikte mücadele etmesi her zaman mümkündür. Meselâ, durumları daha iyi olan bazı işçiler, durumları kendilerinden kötü olan işçilerin taleplerini desteklemek için (kendileri bu talepleri yapmak ihtiyacında olmasalar bile) onlarla birlikte greve katılırlar. Orta ve hattâ yüksek kadrolar, kimi zaman, proletaryayı desteklerler. Demek ki, Batıda sınıf bilinci ve sınıf mücadelesi, eskisi kadar değer taşımadıkları halde, bazı durumlarda ve özellikle buhranlarda eski değerlerini yeniden kazanabilirler.

Ne var ki eski taleplere ve kavramlara dönerken, son yıllarda ortaya çıkmış olan şu iki gerçeği unutmamak gerekir. Bu gerçeklerin birincisi, modern bir ülkede, proletaryanın, nüfusun çoğunluğunu teşkil etmediği ve edemeyeceğidir. Modern bir ülkede «işçileşmeden- kurtulmuş» emekçileri de içine alan sanayi ücretlilerinin nisbeti, faal

nüfusun üçte birini aşmamaktadır. Bu gerçeklerin ikincisi de, ücretlilerden bir bölüğün, eskisi gibi yoksulluk çekmediği için, içinde yaşadığı ekonomik düzene «katılmağa» başlamasıdır. Bu bölük, içinde yaşadığı bu rejimin çerçevesini kabul ederek, bu çerçeve içinde durumunu düzeltmeğe çalışmakta ve devrimle gerçekleşecek köklü değişiklikleri düşünmemektedir.

Böylece, Batıda, sosyalizmin iktidara geçerek yönetimi ele alabilmesi için, işçi olmayan halk kitlelerini de, dâvasına kazanması gerektiğini açıkça görüyorsun. Bu bakımdan, sosyalizm propagandasının, dar anlamda «sınıf» menfaatlerinden çok, ahlâkî amaçlar ve idealler üzerinde temellenmesi gerektiği açıkça ortaya çıkıyor. Çevrene baktığın zaman bunu kolayca göreceksin zaten.

Uluslararası karteller

Yirminci yüzyılda, uluslararası plânda ortaya çıkan büyük yenilik, değişik sosyal sistemlerin bir arada ve barış içinde yaşamasıdır.

Yine yirminci yüzyılın getirdiği bir başka gerçek de, uluslararası kartellerin mevcudiyetidir. Buna, devletlerin gelişme derecelerine göre, aralarında çıkan çatışmalar ve çelişmeleri eklemek gerekir.

Ayni maddenin üreticilerini içine alan karteller, meselâ petrol kartelleri, faaliyet sınırlarını inanılmayacak ölçüde genişletmişlerdir. Bunu yaparken, bütün ülkelerdeki tüketicilerin ve özellikle ücretlilerin aleyhine iş görmüşlerdir. Karteler, ekonomik faaliyet ve nüfus sayısı bakımından zayıf olan memleketlerin politik hayatına müdahale eder, bölgesel savaşlar ve ayaklanmalar çıkarırlar. Sosyalizmin, bu kartellere karşı uluslararası plânda savaş açması ve onların zenginliğini uluslararası bir organizasyon-

la işletmek istediğini ileri sürmesi gereklidir.

Sanayi bakımından geri kalmış ülkelerin gelişmesini hızlandırmak da sosyalizmin başlıca ödevleri arasındadır.

Gerçekten de, uluslararası karteller, insanın hukukî haklarını nasıl tehlikeye düşürüyorsa, sanayileşmiş ülkelerle, geri kalmış ülkeler arasında çıkması mümkün olan çatışmalar da, dünya barışını kolaylıkla tehlikeye düşürebilir. Bu bakımdan, sosyalizmin, az gelişmiş ülkelerin kalkınmasını ödev olarak benimsemesi zorunludur.

YEDİNCİ MEKTUP

DEVLET VE BUHRANLAR

Sana daha önce yazdığım mektuplarda, sosyalizmi genel hatlarıyla ve temel meseleleri bakımından açıklamağa çalıştım. Ama bu arada, geleceğin toplumunun nasıl bir biçim içinde ortaya çıkacağından ve kollektif müesseselerin ve tesislerin nasıl işleyeceğinden söz etmedim. Çünkü, ben, soyut düşüncelere dayanarak koskoca bir dünya kuran insanlar arasında sayılmak istemem.

Uzun süren diktatörlük yılları geçirmeden, eksiksiz bir toplumsal değişimi (dönüşümü) gerçekleştirmek için, halkın çoğunluğunu bu dâvaya kazandırmak yetmez. Ayrıca, eski toplumun içinde, geleceğin toplumu için lüzumlu olan insanların ve teşekküllerin de ortaya çıkmış olması gerekir. Yani, ödevlerinin bilincine varmış oldukları kadar sorumluluklarının ve haklarının da bilincinde olan bilgili yurttaşların, yönetime katılabilecek nitelikte işçi sendikalarının, faaliyet alanlarını genişletebilecek toplumsal müessese yöneticilerinin, çeşitli ve faal toplulukların ortaya çıkmış olması gerekir. Bu insanlar ve guruplar gerekli olgunluğa ne zaman ulaşabileceklerdir? Büyük değişiklikler olduğu ve yepyeni bir toplum kurulmağa başladığı zaman kapitalizmin çözülme derecesi (ya da bu duruma uyma derecesi) ne olacaktır? Bu sorulara kimse cevap veremez. Bu büyük değişikliğin ritmini ve genişliğini; yaratacağı

ya da kendisine uyduracağı müesseseleri kimse şimdiden kestiremez.

Geleceğin iktidarının ne gibi bir biçim alacağını kestirmeğe kalkışmasak bile, Devletin mevcut olmağa devam edip etmeyeceğini sorabiliriz. Marks, devletin «ortadan kalkacağını» söylemişti. Bugün, bu düşüncenin de başka türlü anlaşılması gerektiği besbellidir. Ama bazı sosyalistler, sınıfların ortadan kalkmasıyla birlikte ve bunun sonucu olarak, devletin de ortadan kalkacağı fikrini savunmaktadırlar.

Sosyalist devlet

Sosyalistler, genel olarak, sosyal ve ekonomik devrimin, bütün müesseselerin yapısını derinden derine değiştireceğini ama devleti ortadan kaldırmayacağını düşünürler. Çeşitli sendikaların, ya da sosyal toplulukların, belli bir merkeze ve bu merkezin ileri sürdüğü plâna uygun davranmadan faaliyette bulunmaları, genel menfaatle bağdaştırılabilecek bir durum değildir.

Belli guruplara ve kollektif endüstri sektörlerine geniş bir bağımsızlık vererek, yönetimi merkezîlikten kurtarmak gerçekten arzu edilen bir amaçtır. Teknik bakımdan ve idarî yönden bir federalizme gidilmesi gereklidir. Teknik ve idarî yönden gerçekleştirilecek olan bu çeşit bağımsızlıklar, merkezî iktidarı, bugün yüklediği çeşitli ve karmaşık (muğlak) işleri görmekten kurtaracak, böylece parlâmanter rejimlerde görülen «tıkanıklıklar» dan kurtulmak mümkün olacaktır.

Ama, her sosyalist iktidar, merkezîlikten kurtulması ve ortadan kaldırılması mümkün olmayan iki çeşit ödevi yerine getirmek zorundadır.

Yani, devlet, önce, toplum hayatının düzenini, temel

hürriyetlerin geçerliğini ve millî bağımsızlığı sağlamak ödevlerini yerine getirmek zorundadır. Daha sonra, sosyalist plânlamayı, genel politika içine yerleştirmek ödevi de devlete düşmektedir. Böyle bir plânın bir yığın gayri maddî ihtiyaçları da gözönünde tuttuğunu açıklamıştım. Bu bakımdan, sosyalist plânlamanın, her çalışma kolundaki işçilerin ve teknisyenlerin üstünde ve daha yüksek bir düzeyde belirlenmesi gerekir. Hattâ bu bakımdan, plânın bir bütün olarak ortaya konması ve belirlenmesi her çeşit ekonomik kurulu bile aşan bir şeydir. Bu konuda ancak halkın seçtiği insanlar karar verebilirler. Ancak hükûmet, bu temsilcilerin kontrolü altında, plânı kararlaştırabilir ve uygulayabilir.

Öte yandan, yeni kurumlara zarar vermemek şartıyla, bir takım eski prensiplerin de yürürlükte kalacağını biliyoruz. Yoksa, sosyalizmin, anlamsız bir kelime olmak tehlikesiyle karşılaşması kaçınılmaz bir sonuç olur. Sosyalizmin getireceği yeni iktidar, bölgesel, ekonomik ve millî olmak üzere seçim hakkını kabul edecektir. Hür ve gizli seçimleri kabul edecektir. Halkın isteklerini yerine getirecek olan ve halkın kontrolünde bulunacak olan temsilciler seçilmesini kabul edecektir. Temel hürriyetlere sahip olma hakkını herkese tanıyacaktır. Hür ve gerçeklere uygun bir öğretim sisteminin gerçekleşmesini bir ilke olarak kabul edecektir. Sosyalist demokrasi, yurttaşların, devlet yönetimine, bölgesel kurumlara, sanayi kesimlerine ve tesislerine aktif olarak katılmalarını temel şart olarak ileri sürecektir.

İktisadî buhranlar

Bugünkü politik iktidarın ve sosyal rejimin değişikliğe uğramasını hızlandırmak için, sosyalistler, belirli ve düzenli aralıklarla ortaya çıkan ve kapitalizmin mezarını kazıp

duran buhranlardan (krizlerden) medet ummamaktadır lar.

Bu buhranlar, klâsik yazarlar tarafından önceden açıklanmıştır. Marks'a göre, sanayiin tarihi, «modern üretim kuvvetlerinin, modern üretim şartlarına karşı başkaldırmasının tarihinden başka bir şey değildir... Bu konuda, belli aralarla ortaya çıkan ve bütün burjuva toplumu gittikçe daha kuvvetle kökünden sarsan ticarî buhranları sözkonusu etmek yeter... Burjuvazi, bu buhranların hakkından nasıl geliyor? Burjuvazi bu buhranların hakkından, önce üretim kuvvetlerinin bir bölümünü ortadan kaldırmakla, sonra, yeni pazarlar ele geçirmek ve eski pazarları daha şiddetle sömürmek yoluyla gelmektedir. Yani daha genel ve daha korkunç buhranlar yaratarak ve buhranları ortadan kaldırma imkânlarını gittikçe azaltarak onların hakkından geliyor.»

Bir zamanlar bu karamsar görüşe bizim de katıldığımızı itiraf etmeliyim. Gittikçe daha feci bir hal alan bu kırizlerin kaçınılmazlığı, yeni pazarlar aramaktan doğan sömürgecilik ve bu arayışın sonucu olarak ortaya çıkan emperyalizm ve emperyalizmin doğurduğu savaşlar konusunda bundan otuz yıl önce, çeşitli yazılar yazmıştık. O zaman, yedi ile on bir yıllık aralar içinde ortaya çıkan buhranları gözönünde tutuyorduk. Bu buhranlar ondokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlangıcında şu tarihlerde kendilerini göstermişerdi: 1805, 1814-15, 1825, 1836, 1847, 1857, 1864-66, 1873, 1882, 1893, 1900, 1907, 1913-14, 1920-21 ve en sonunda 1929-1933. Buhranlar işsizliğe yol açmış ve çeşitli ülkelerde sayısız iflâslara sebep olmuştu.

Buhranların teorik sebebini sermayenin «fazla-kâr» ında buluyorduk. Sermayenin bu «fazla-kâr»ı ücretlilerin emeğinden haksız yere alınan değerlerden doğuyor ve böylece, değeri yaratanların bu değerin karşılığını alamamala-

rı sonucunu doğurarak çok az tüketimde bulunmalarına yol açıyor ve ortaya çıkan üretim-fazlası, dış pazarların bulunmasını zorunlu kılıyordu.

Ama kapitalizmin en uzun süren, en şiddetli ve en korkunç buhranlarının sonuncusu 1929 yılında önce Avusturya'da patlak vermiş sonra Amerika'da görülmüştü. Bu buhran, Roosevelt'in devrimci bir devlet müdahalesi siyaseti ile ancak 1933'te ortadan kaldırılmaya başlanmış ve Avrupadaki etkileri daha da uzun sürmüştü. Meselâ Fransa'da ancak Leon Blum'un yönetiminde 1936 yılında sona erdirilebilmişti.

O yıllardan beri, çeşitli «işsizlik buhranları» görülmüştür. Ama bu işsizlik buhranları, ne genişlikleri (çünkü bu işsizlik buhranları sadece belli çalışma kollarını etkilemişlerdir) ne süreleri; ne de sebep oldukları felâketler bakımından daha önceki buhranlar kadar yıkıcı olmamışlardır.

Gittikçe daha şiddetlenen ve belli aralarla ortaya çıkan korkunç buhranların sona ermesinin çeşitli sebepleri vardır. Sanayi mamullerinin fiatlarının durmadan ucuzlaması, **pazarın derinlemesine genişlemesinin yerini, genel olarak, yüzey bakımından genişlemesine bırakması sonucunu doğurmuştur.** Böylece, fiatların ucuzlamasıyla, üretici ülkelerde yeni kitlelerin bu malları satın alan kuvvetler olarak ortaya çıkmalarını sağlamıştır. Böylece, mamulleri, üretici ülkenin içinde daha geniş alıcı kitlelerine satmak, sınırlar dışında bulunan ve gümrük duvarlarıyla korunan ülkelerin halklarına satmaktan daha kolay olmuştur.

Öte yandan, kapitalizmin, ekonomik tahlil metodlarını, bilimsel bir biçime sokarak düzeltmiş olduğunu da unutmamak gerekir. Böylece, kapitalizm, talebin gelişmesini iz-

lemiş, düşüşlerini önceden görmüş ve bu talep azalmalarını önceden kestirerek tedbirli davranmak imkânını kazanmıştır.

Ayrıca, millî bir plânın bulunmadığı ülkelerde bile devletin ekonomik hayata bir düzenleyici olarak müdahale ettiğini ve bu çeşit müdahalelerin yapıldığı memleketlerin sayısının gittikçe arttığını unutmamak gerekir. Bu müdahaleler, ürünlerin piyasaya akıtılmasını düzenlemekte ve böylece üretimin beklenmedik durumlarla karşılaşmasının önüne geçmektedir.

Demek ki, kapitalizmin kendi yarattığı düzene kendisini uydurma konusunda başarı gösterdiğini ve kötülüklerini ortadan kaldıramasa bile bu kötülükleri hafifletmek konusunda başarı gösterdiğini, sosyalistlerin bugün kabul etmeleri gerekir. İşte bundan ötürü, sosyalistler, bir devrim çağının başlaması konusunda, anarşik bir nitelik gösteren kapitalist ekonomi hayatını parçalayan peşpeşe devrimlerden medet umamazlar. Bu açıdan ele alınca, sosyalistlerin metod, propaganda ve amaçlarını, kapitalizmin bugünkü durumunu hiç bir zaman unutmadan (bu durum yüz yıl öncekinden çok farklıdır) yeniden gözden geçirmeleri gereklidir.

Fakir ülkelerde kapitalizm

Gerçekten, işçilerin ve az gelişmiş dünyanın insafsızca sömürülmesi sayesinde Batı ülkelerini zenginleştiren kapitalizm, devletin genel talebi destekleyici veya frenleyici müdahaleleri dolayısiyla büyük iktisadî buhranları atlatmış gözükmektedir. Ayrıca üretimin büyük ölçüde çoğalması, artan refahtan çalışan sınıfların da bir dereceye kadar faydalanmasına imkân vermiştir.

Bununla beraber Jules Moch'un belirttiği üzere Batı

kapitalizmi bugün de, motörü ihtiyaç değil kâr olan bireyci ve çıkarcı bir üretim düzeninin bütün mahzurlarını taşımaktadır. Tam istihdam - enflasyon, durgunluk - işsizlik arasında bocalayan Batı ekonomileri, önemli bir gelişme hızı sağlıyamadığı gibi, çalışan sınıfların millî gelirden aldıkları payın arttırılmasına da imkân vermemiştir. Milletlerarası çalışma teşkilâtı tarafından ücretlerle ilgili olarak yapılan bir inceleme, belli başlı ileri kapitalist ülkelerde, ücretlilerin millî gelirden aldıkları payın sâbit kaldığını göstermiştir!

Fakat kapitalizmin asıl büyük iflâsı az gelişmiş ülkelerde vuku bulmuştur.

On beşinci yüzyılda, yeryüzünün bütün ülkelerinde teknik gelişme hemen hemen ayni seviyedeydi. Avrupa, o tarihten itibaren, tabiat sırlarının araştırmasına yönelerek, büyük bilimsel keşiflere sahne oldu. Bu bilimsel ihtilâl, teknik ve sınaî ihtilâlini doğurdu. Buhar makinası, büyük sanayî, demiryolları, transatlantikler, benzin motorü, elektrik enerjisi, telefon, radyo, uçak, atom enerjisi, otomasyon teknik ve sınaî ihtilâlinin halkalarıdır.

Teknik ve sinaî ihtilâl Batı Avrupanın ve Batı Avrupanın bir devamı olan Kuzey Amerikanın, dünya hâkimiyetine yol açtı. Böylece, az gelişmiş dünya, kapitalist sistemin bir parçası hâline geldi.

Dünya kapitalist sistemi içinde az gelişmiş ülkelere düşen rol, gelişmiş kapitalist ülkelerin yararına olarak ucuz iş gücü, ham madde, gıda maddeleri ve bir dereceye kadar pazar sağlamak oldu. Az gelişmiş ülkelerde üretilen ham maddeler ve gıda maddeleri, yerli halkın ihtiyaçlarını tatmine değil, zengin kapitalist ülkeler halklarının ihtiyaçlarını tatmine gitti. Ucuz fiyatla ve kötü şartlarla iş gü-

cü çalıştırma imkânı, yabancı kapitalistlere çok büyük kârlar sağladı.

Batı kapitalizminin zorlamasıyla az gelişmiş ülkelere kapitalizmin girmesi, bu ülkeler ekonomisinin biribirilerine tamamen kapalı iki bölgeye bölünmesine sebebiyet verdi. Böylece geri ve tarımsal karakterli, geleneksel sektörün yanı sıra, esas itibariyle dünya pazarı için çalışan kapitalist sektör ortaya çıktı.Kötü ve adaletsiz bir mülkiyet düzeni altında, ilkel tekniklerle çalışan geleneksel sektörde, memleket nüfusunun büyük çoğunluğu sefalet içinde yaşamakta ve tarımla uğraşmaktadır.

Kapitalist sektör ise, esas itibariyle bir veya birkaç temel maddenin üretiminden ve ihracatından ibaret kalmaktadır. Bu temel maddelerin fiyatları, büyük tüketici olan ileri kapitalist ülkeler tarafından empoze edildiği için yıldan yıla büyük dalgalanmalar kaydeder. Uzun vâdede, ham madde ve gıda maddeleri fiyatları sınaî mamuller fiyatlarına nazaran devamlı bir düşüş gösterir. Bu ekonomik tâbiyet, ciddî bir kalkınma hareketine imkân bırakmaz.

İleri kapitalist ülkelerine tâbiyetten faydalanan sosyal sınıflar, ihracat ve ithalâtı ellerinde tutan büyük tüccarlar, büyük arazî sahipleri ile yerli ve yabancı kapitalistlerdir.

Bu sosyal sınıflar, düşük ücret, yüksek fiyat, vergi kaçakçılığı, enflasyon gibi yollarla yüksek kârlar sağlarlarsa da memleket kalkınmasında önemli rol oynamazlar. Yüksek kârlar, sayıca az, fakat ödeme gücü yüksek zengin tüketicilerin tükettilkeri lüks malların üretimine yatırılır. (Meselâ Türkiyede halkın yarısı gecekondularda yaşadığı halde, yatırım halkın ihtiyaçlarını karşılamak için değil de, kâr amacıyla yapıldığı için lüks mesken in-

şaatı artmaktadır. Kârın önemli bir kısmı ise spekülâtif faaliyetlere gider veya İsviçre bankalarında emniyet altına alınır. İsviçrede emlâk alım ve satımıyla uğraşan firmaların, Türk gazetelerine İsviçre'de villâ satışlarıyla ilgili ilânlar vermeleri, memleketimizde İsviçrede villâ satın almak hususunda kuvvetli ibr talebin bulunduğunu göstermektedir.

Bu sebeple, Batılı kapitalistler, işçilerin ve dış ülkelerin sömürülmesi pahasına da olsa, memleketin ekonomik kalkınmasında başarı sağladıkları halde, az gelişmiş ülkelerdeki kapitalistler, kalkınma önderliği yapacak niteliğe ve imkâna sahip değillerdir. Nitekim Amerikan yardım teşkilâtı tarafından kalkınma plânımızı incelemek üzere memleketimize gelen Prof. Enos'un yaptığı hesaplara göre millî gelirin yüzde 32 sini alan müteşebbis sınıfın, yaptığı yatırımlar millî gelirin yüzde 4 ilâ yüzde 5 ini aşmamaktadır. Demek ki millî gelirin çok önemli bir kısmı, lüks tüketime ve dış ülkelerdeki bankalara akıtılmaktadır. Halbuki Batılı kapitalistler, yüksek kârları yeni yatırımlara yöneltmektedirler. Ayrıca sanayi ihtilâlinin liderliğini yapan Batılı kapitalist sınıf, toprak ağalığını tamamen tasfiye ederek zamanında ilerici bir rol oynadığı halde, az gelişmiş ülkede kapitalist sınıf, toprak ağalarıyla tam bir ittifak halindedir ve mevcut sömürme düzeninin devamına taraftardır. Ekonomik gücü elinde tutan toprak ağaları ve büyük tüccarlar, bu sayede memleketin politik hayatına hâkimdirler.

Bu sebepledir ki az gelişmiş ülkelere ilerleme ve kalkınma yolunun açılabilmesi için :

1. Mevcut düzenin korunmasında çıkarı olanların ekonomik ve politik gücü köklü reformlarla kırılmalıdır.
2. Sanayileşmiş zengin ülkelerle olan tek taraflı tâ-

biyet bağları kopartılarak, politik bağımsızlığın da temel şartı olan ekonomik bağımsızlık gerçekleştirilmelidir.

3. Millî gelirin eski hâkim sınıflar tarafından israf olunan büyük kısmı, geniş halk kitlelerinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ve plânlı bir şekilde yatırımlara yöneltilmelidir.

Bütün bu söylediklerimizi tek kelimeyle özetlersek, kapitalist kalkınma yolu az gelişmiş ülkeler için kapalıdır, tek kurtuluş yolu sosyalist metodların benimsenmesidir, diyebiliriz.

Gençliğe çağrı

Senin için yazdığım şu mektuplarda, içinde yaşadığımız toplumun haksızlıkları ve adaletsizlikleri konusunda duyduğum tedirginliği ve daha iyi bir geleceğin gerçekleşeceği konusunda beslediğim umudu dile getirmeğe çalıştım.

Bu konuyu artık sona erdirmem gerekiyor. Sosyalizmle ilgili bu mektupları, Leon Blum'un daha önce sözünü ettiğim kitabından alacağım bir kaç parça ile sona erdirmem doğru olur. Blum'un kırk yıl önce yazdığı bu kitapçık, bütün değerini ve canlılığını hâlâ muhafaza etmektedir.

Önce, Blum'un, sosyalizmin kaynağı konusunda yazdığı şu satırlara bak :

«İçinde yaşadığımız toplum imtiyazlar üzerine kurulmuş olduğu halde, sosyalizm, insan eşitliği düşüncesinden doğmuştur. Sosyalizm her namuslu insanın, yoksulluğu, açlığı, işsizliği düşündüğü zaman gönlünü kaplayan şefkat ve öfkeden doğmuştur. Gerçekten de, bir şairin dediği gibi, yeryüzü insanoğullarının hepsini doyuracak kadar buğday vermektedir. Ohalde her insanın emeğiyle karnını

doyurabilmesini ve iyi şartlarda yaşamasını sağlamak gerekir. Her insanın hayatını öteki bütün insanlar tarafından garanti altına almak gerekir. Sosyalizm, bazılarının sınırsız bir bolluk içinde, bazılarının kara bir sefalet içinde bulunmalarından; bazılarının tenbellik ederek, bazılarının sabahtan akşama kadar en güç işlerde çalışarak yaşamalarından, yani bu iki durum arasındaki iğrenç ve umud kırıcı karşıtlıktan doğmuştur. Sosyalizm, kimi zaman söylendiği gibi, insanı harekete getiren en aşağılık etkilerden biri olan haset duygusundan değil, en asil duygular arasında yer alan adalet ve merhamet duygularından ortaya çıkmıştır.»

Sosyalizmin şu tanımına da, dikkatle eğilmeni isterim:

«Patronların ve emekçilerin birbirlerini ortaya çıkardıklarını ve biribirlerine karşı bulunduklarını anlayan ve bu durumun zorunlu ve her zaman varolup gidecek bir durum olduğunu kabul etmeyen, «bu her zaman böyle olmuştur, kimse değiştiremez bunu» demeyen, içinde yaşanılan sözümona düzenin, gönlümüzdeki adalet eşitlik ve dayanışma istekleriyle açıkça bağdaşmadığını gören kimse, sosyalist olmuş demektir.»

Şimdi de Leon Blum'un geleceği nasıl gördüğüne ve geçmişin bu geleceği haklı çıkarışını nasıl anladığına bakalım:

«Böylece, babalarımızın yaptığı devrime benzer bir devrimle, bugün imtiyazın ve raslantının (tesadüfün) hâkim olduğu yere aklı ve adaleti getirip yerleştireceğiz. Emek Cumhuriyeti'nde sosyal imtiyazlar olmayacak, sadece meslek bakımından ayrılmalar olacak. Bir insan herhangi bir işe verilirken, her şeyden önce, kendi öz kabiliyeti gözönünde tutulacak. Oysa bugünkü toplum, tam tersine ,sınıf ayrılığı üzerine temellenmiştir. Bu sınıflar,

mülkiyet sahipleri ile proleterlerdir. Sınıfların bu biçimde ayrılmalarının temelinde sermaye bulunmaktadır. Çünkü sınıf ayrılığı, sermayenin tasarrufu ile birlikte ortaya çıkmakta ve sermaye ile devam etmektedir.. İnsanların hepsine gerekli olan bir şeyin, sadece üç beş kişinin mülkiyetinde bulunması kolay kolay anlaşılacak iş değildir. Bu üç beş kişi hangi hakla bu mülkiyeti ellerinde tutuyor? İşte yarar sermaye, bir yandan tabiatın bedava verdiği zenginlikten, öte yandan insanlığın yüz yıllar boyunca yaptığı çalışmadan teşekkül etmiştir. Çünkü, gelip geçmiş bütün kuşaklar bu zenginliğe kendi emeklerini katmışlardır. Tabii zenginlikler karşısında hepimiz ayni imkânlara sahip değil miyiz? İnsanlar tarafından yaratılan değer ve zenginliklerin yine bu insanların hepsine dağıtılması gerekmez mi? Geçmişin belirsiz topluluğunun meşrû mirasçısı ancak, bugünün belirli topluluğudur. Tabiat zenginliklerinin bütününü ve üretim araçlarını temsil etmesi bakımından, sermayenin ortaklaşalığını haklı çıkaran şey ortaklaşa zorunluk ve ortak kaynaktan gelmiş olmasıdır.»

Son olarak Leon Blum'un 1919'da senin gibi bir genç nasıl seslendiğine kulak ver :

«Sizi kurtarma görevine çağırıyoruz, gençler! Siz umudsunuz, siz ortaya çıkan yeni hayat ve can veren kuvvetsiniz. İnsanlığın bundan sonraki kaderi size bağlıdır. Düşünün, inceleyin! Kesin kararlar alacak çağdasınız. Bu yıllarda aldığınız kararlar, bütün hayatınız boyunca, düşüncenizi de davranışlarınızı da belirler. Doğurucu düşünceler ve etkili davranış kararları, bu yaşlarda gönlümüzde yer eder. Karşınızda iki yol var. Geleceğin yolundan mı, yoksa geçmişin yolundan mı yürüyeceksiniz? Haksızlıktan yana mı eşitlikten yana mı çıkacaksınız? Bencilliği mi, yoksa kardeşliği mi seçeceksiniz. İyice düşünün. Bu yollardan herhangi birini seçmeden edemezsiniz. Seç-

mek zorundasınız.. Adaletten, hakikatten, hayattan yana çıkacaksınız tabii.. Küçük hesapların peşinde koşmayacaksınız. Çünkü yaşınızın özelliği küçük hesaplar peşinde koşmaktansa maceralara atılmaktan hoşlanmanızdır, Yüreğinizin insanlık dolu çağrısına kulak vereceksiniz. Çevrenizde, kuvvetliden yana çıkmayı tercih etmek gibi kötü bir eğilime kapılanlar varsa, bu adamlara, bir gün gelip kuvvetin bile adaletin hizmetine gireceğini hatırlatın...»

DÜNYA SOSYALİZME GİDİYOR

Prof. Maurice Duverger

Aralarında büyük anlaşmazlıklar olmakla beraber, politika anlayışlarında Batılılar ile Marksistler, birbirlerine düşündüklerinden çok fazla yaklaşmaktadırlar. Batılılar, çok farklı somut davranışlarını gizliyemiyen bir idealizmden fiilen vazgeçtiler. Onlar artık bugün, siyasî çatışmaların gelişmesinde sosyo-ekonomik faktörlerin başlıca rolü oynadığını kabul etmektedirler.

Tekniklerin çok basit olduğu ilkel seviyede, sosyo-ekonomik faktörler özellikle coğrafîdir: Bu faktörler, iklime ve doğal kaynaklara tâbidir. Daha ileri bir seviyede, bunlar teknik faktörler haline gelirler: Bir memleketin teçhizat seviyesi, hayat seviyesini etkiler, hayat seviyesi de siyasî mücadeleleri etkiler. Bu tahlil, Marksist görüşten ayrılmaktadır. Fakat ayrılık noktaları, ikinci derecede meselelerdedir. Esasta Batılılar da, Sovyetler de, Sosyal yapıdaki değişimin temelinde teknik gelişmenin olduğuna inanmaktadırlar. Siyasî mücadelelerin ve birleşmelerin de sosyal yapıdaki değişikliklere bağlı olduğunu her iki taraf da kabul etmektedirler.

Diğer taraftan, Marksistler, kültürel faktörlere daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Marksistler, alt yapı ve üst yapı ayırımından şeklen vazgeçmiş değillerdir. Fakat fiiliyatta, üst-yapıya artan bir bağımsızlık ve müessiriyet tanımaktadırlar. Tabiatıyla, sosyo-ekonomik faktör-

lere nazaran kültürel faktörleri, hiç değilse insan tarihinin bugünkü gelişme safhasında, ikinci derecede önemli bulmaktadırlar. Batılıların çoğu da, herhalde isabetli olan bu görüşü paylaşmaktadır. Hattâ psikolojik teoriler bile bu bakımdan inandırıcı olmaktan uzaktır: zira mizaçlar, ruhî kompleksler ve bizzat «ben», muhtemelen doğuştan gelen sebeplerden çok, sosyal çevreye tâbidir. Olabilir ki marksistler ve Batılılar, değer sistemlerinin etkisini küçümsemektedirler. Çıkarsız inançlar, idealler, büyük hedefler temel bir siyasî rol oynamaktadır. Hattâ bu rol, hayat seviyesi yükseldikçe ve insanlar ekmek kavgası derdinden kurtulup düşünmeye vakit ayırabildikleri ölçüde artmaktadır. Fakat ayni hatayı iki doktrin de işlediğine göre, bu onları ayırıcı değil, birleştirici bir husustur.

Kurulmak istenen toplum ele alınınca iki tarafın birbirine yaklaşması daha açık olarak görülmektedir. Komünizmin 1980 yılı hedefleriyle ilgili Kruşçef programı, Atlantiğin öbür kıyısındaki «Amerikan hayat tarzı» tarifine hayret edilecek derecede benzemektedir. Batının rahat ve politikadan uzak refah cemiyeti hayali, Sovyetlerin komünizmin yüksek safhası ve devletin son bulması hayaline çok benzemektedir. Her iki görüş de aşırı ölçüde iyimserdir. Elbette ki, Batılılarla Marksistlerin, politika hakkındaki topyekûn görüşleri ayrıdır. Fakat her ikisi de ortak ölçülere dayanmıyan tamamen farklı dünyalar tasavvur etmemektedirler. Bu sebeple onların birleştikleri görüşler, ayrılık noktaları kadar kuvvetlidir.

Olayların gelişmesi :

Olayların gelişmesiyle ortaya çıkan yaklaşma daha açıktır. Görünüşlere bakarak, iki gelişmiş dünyanın, yani Doğu ile Batının, hiç bir yakınlaşma imkânı olmadan, bulundukları mevkilerde saplanıp kaldıkları ileri sürülmek-

tedir. Gerçekte, derinlemesine bir dönüşüm, her iki bloku yavaşça birbirine yaklaştırmaktadır. Hiç şüphesiz, Sovyetler Birliği ve Halk Cumhuriyetleri aslâ kapitalist olmıyacaklardır. Birleşik Amerika ve Batı Avrupanın da komünist olması hiç bir zaman düşünülemez. Fakat her iki taraf da, ikili bir hareketin sonucu olarak, sosyalizme doğru ilerlemektedirler. Bu ikili hareket, Doğuda hürriyet, Batıda ise sosyalizm şeklindedir. Bu hareketlerin büyük engellerle karşılaşması, çok uzun bir zaman alması, geriye dönüşlerin olması mümkündür. Fakat hareket, önlenmez gözükmektedir.

Tabiatıyla her memleket, başkalarındaki gelişmeyi çok daha iyi görmektedir. Nitekim Batı, teknik ilerleme ve ekonomik gelişmeye bağlı olarak Sovyet dünyasında vuku bulan liberalleşme vetiresinin farkına varmıştır. Sanayileşmiş toplumlarda refaha ulaşmak mümkün hâle gelince, refah içinde yaşama arzusu önlenemez. Doğu Bloku Ülkelerinde vatandaşlar, hayattan faydalanmak, geçen saatleri değerlendirmek ve ihtilâlin diktiği ağaçların meyvelerini toplamak arzusundadırlar. Refahtan, huzur içinde, 1789 daki tâbiriyle polisin kontrolünden ve yöneticilerin baskısından uzak olarak tam bir «güvenlik» içinde faydalanmak istemektedirler. Zira refah içinde yaşama arzusu, hürriyet içinde yaşama arzusundan ayrılamaz. Bu ülkelerde vatandaşlar, dışarıya gitmek, yabancı memleketleri görmek, onların eserlerini tanımak hevesindedirler. Kendi görüşlerini ifade etmek, düşüncelerini söyliyebilmek, farklı görüşleri öğrenmek, resmî görüşü tartışmak arzusundadırlar. Tek kelimeyle, devlet lokomotifinin sürüklediği iki çelikten ray arasında kalmak yerine, bütün yollarda ve hattâ yolların dışında gezmek istemektedirler. Ayni zamanda, teknik bakımdan ilerleme zarureti, mukayese ve tenkit zihniyetini, yani hürriyet zihniyetini besliyen, yüksek bir kültürü geniş çapta yaymayı gerektirir. Bilimsel araş-

tırmalar ve yeni icad ve buluşların takibi için, yabancı ülkelerle temaslar zaruridir: Stalinizm, Sovyetler Birliğinin bir çok alanda önemli ölçüde geri kalmasına yol açmıştır. Haberleşme araçlarının çoğalması, diktatörler için zarurî olan, dış ülkelere kapanışı ve tecridi önler. Pek yakında bütün Sovyet vatandaşları ekranlarında Batı televizyonunu seyredeceklerdir ve bunu hükûmetler önliyebilecek güçte değillerdir. Hürriyete gidiş yavaş ve güç olacaktır. Yöneticiler, bu hareketi geciktirmek için her çareye baş vuracaklardır. Milletlerarası buhranlar gecikmelere ve geçici olarak geriye dönüşlere yol açacaktır. Fakat bütün teknik ve ekonomik gelişmeler, komünizmin demokratik bir sosyalizme doğru yol almasını durduramıyacaktır.

Az gelişmiş ülkelere gelince...

Az gelişmiş ülkelerin gelecekteki davranışı hakkında, meselenin bütününü kapsıyan bir faraziye ileri sürülemez. Bununla beraber, bazı hususlar kesinlikle ortaya çıkmışa benzer. Az gelişmiş Dünya, kapitalizm yoluyla modernleşemiyecektir. Bu ülkeler içeride yeter sermayeye sahip değillerdir. Bu proleter milletlere, yabancı sermaye, çok avantajlı olmadıkça yatırım yapmamaktadır. Yabancı sermaye, sömürge tipi teşebbüsler yoluyla, memleketin genel dengesini düşünmeden büyük tabiî zenginliklerin bir ikisini işletmektedir (Orta Amerikada muz, Küba'da şeker, Katanga'da elmas, çeşitli ülkelerde petrol). Bununla beraber, yabancı sermayeyi bir müddet için bu tip teşebbüsler kurmakta serbest bırakmak, sonra onları millileştirmek, az gelişmiş ülkelerin cihazlanmasına yardım edebilir. Az gelişmiş ülkeler, hükûmetleri polis ve asker vasıtasıyla sömürgecilerin egemenliği altında bulunmadığı hallerde, bu tekniğe başvurmaktadırlar.

Diğer taraftan az gelişmiş ülkelerde, gerçekten demokratik bir sosyalizmin doğrudan doğruya kurulması

mümkün gözükmemektedir. Proleter milletlerin yapılarının, klâsik demokrasinin işlemesini ve hürriyetlerin gelişmesini çok güçleştirdiği belirtilmektedir. Az gelişmiş Dünyanın Sosyalizmi zarurî şekilde otoriter olacaktır. Neticede tercih, sosyalizmin şekli ile otoritenin derecesinden ibaret kalmaktadır. En sert yolun en müessir yol olduğu söylenemez. Bu bakımdan Çin modeli tartışma götürür. Fakat hâlen başka model yoktur. Bazı siyasî hürriyetleri geliştiren ve demokratik bir sosyalizme erişme yolunda ilk safhayı teşkil eden daha yumuşak bir sosyalizm düşünülebilir. Afrika ve Orta Doğuda bir çok ülke, bu yönde bir yol aramaktadırlar. Bu yolu buldukları henüz söylenemez.

Batının Sosyalizasyonu :

Batının sosyalizasyonu, belki de Doğunun liberalleşmesinden daha uzun ve güç olabilecektir. Fakat sosyalizasyonu önlemek imkânsız gözükmektedir. Sosyalizasyon, muhtemelen marksizmin çizdiği yolu takip etmiyecektir. Zira sanayileşmiş ülkelerde, sınıf mücadelesi, keskinleşeceği yerde zayıflamaktadır. Bu ülkelerde, proleterya ihtilâli ihtimali, kimsede ihtilâlci zihniyet kalmadığı için mümkün gözükmemektedir. Esasen proleterya, kaybolmak üzeredir. Bununla beraber, Batılıların sonuçlarını henüz ölçememiş göründükleri için, üç büyük olay gelişmektedir: Plânlı üretimin kapitalist üretimden teknik üstünlüğü, kapitalist ilkelere dayanarak gerçek bir insan topluluğu inşa etmenin imkânsızlığı ve kapitalist ilkelerin gözden düşüşü.

Amerikan iktisatçıları dahi hizmetler sektöründe kapitalizmin geriliğinin farkına varmaktadırlar. Hizmetlerin çoğu, rantabilite kaidesini bırakıp, toplum tarafından yerine getirilmedikçe, yani sosyalist metodlara baş vurmadıkça, iyi bir şeklde karşılanamaz. Diğer taraftan, bir toplum geliştikçe, hizmetler sektörünün önemi artmakta ve

hizmetler sektörü bütün ekonomiye kumanda etmektedir. Genel bir deyişle, sosyalizmin kapitalizme üstün olması, organizasyonun, organizasyon yokluğuna üstün olması demektir. Kapitalizm firmaların ve teşebbüslerin içinde bazen mükemmel bir organizasyon kurabilir. Fakat ekonominin bütünü için, kapitalizm tabiatı icabı yetersizdir. Ekonomik tahmin teknikleri gelişmiş değilse, ekonominin genel organizasyonu mümkün değildir. Bu safhada, kapitalizm sosyalizmden üstündür. Zira üretimin bütününün, sektörleri ekonominin bütününe göre ayarlıyan bir plâna uygun şekilde koordinasyonu, rekabet mekanizmasının kendiliğinden sağladığı koordinasyona nazaran, daha ilkel, daha az sıhhatli ve daha az tatminkâr olabilir. Fakat ekonomik tahlillerin gelişmesi bu durumu değiştirmiştir. Ekonomik tahmin teknikleri, henüz mükemmeliyete erişmekten uzak olsalar dahi, bugünkü haliyle piyasa mekanizması ve serbest teşebbüsünkünden çok daha iyi bir koordinasyon sağlıyan plânlar hazırlanmasına imkân vermektedir. Tahminlerin önümüzdeki yıllarda daha sıhhatli şekilde yapılabileceği muhakkaktır.

Ekonominin bütününü plânlama, kapitalizmde mümkün değildir. Her firma, kendi için, bulunduğu faaliyet koluna ait hesap ve tahlillere dayanan plânlar yapabilir. Fakat bu plânlar zarurî olarak hatalıdır. Zira bu plânlar, ham madde ve işgücü maliyetlerindeki gelişmeleri, tüketicilerin davranışlarına ait genel faktörleri nazarı itibare alamaz. Kapitalist sistemde plânlara ve organizasyon, kartel ve tröstlerin gelişme dolayısıyla, en çok belli bir üretim kategorisine kadar çıkabilir. Fakat bütün toplumu kapsıyan toptan bir organizasyon ve plânlama mümkün değildir. Yalnız devlet, hesap ve tahmin tekniklerini bütün topluma uyguluyabilir ve bu hesaplara dayanarak ekonominin tamamını kapsıyan bir plân yapabilir. Bu plân, eğer çeşitli özel faaliyetler ona uymak zorunda değillerse, bir anlam

taşınaz. Kapitalizmin başlıca temeli ise, firmaların mülkiyetini ellerinde tutanların hürriyetidir...

Nihayet kapitalizm Batıda artık olumsuz bir meşruiyete sahiptir. Kapitalizmin temel ilkelerine gittikçe daha az inanılmaktadır. Fakat bu ilkelerin yarattığı toplum düzeni, şimdiye kadar işliyen tek sosyalizm şekli olan komünist diktatörlüğüne tercih edilmektedir. Stalin, sosyalizmi totalitarizmle karıştırarak, kapitalizmi kuvvetlendirdi. Tıpkı Jakobenlerin Cumhuriyet ile terörü birleştirerek monarşiyi kuvvetlendirmeleri gibi. Yeni rejimlerin çocukluk hastalıkları, sosyalizme açılan gelişmeleri frenlemektedir. Ama bu gelişmeleri kesin şekilde durduramıyacağı da açıktır. Sovyetler Birliği ve Avrupada Halk Cumhuriyetleri, demokratik gerçek bir sosyalizme ulaşınca, Batıda kapitalizmin totaliter komünizm korkusundan başka bir dayanağı kalmadığı görülecektir. Esasen, Doğudan daha önce, bir iç gelişmeyle Batıda kapitalizmin çökmesi ve demokratik bir sosyalizmin kurulması mümkündür. Bu bakımdan tahminde bulunmaya imkân yoktur.

Yalnız bir husus kesin gözükmektedir: Doğu ve Batı gelişmelerinin demokratik sosyalizme doğru olması (az gelişmiş ülkelerde ayni yöne, fakat çok geriden gitmektedirler). Bununla beraber, demokratik sosyalizmde buluşma sınırlı kalır. Kültür ve gelenek farkları tamamen kaybolmayacak kadar derindir: yeni strüktürler, eski strüktürlerin yarattıkları değer sistemlerini ve zihniyetleri, hiçbir zaman tamamen yok edemezler. Nasıl ki insanlar mazilerinden kopamazsa, toplumlar da tarihleriyle olan bütün bağları koparamazlar. Marksistlerin önce sosyalizasyon, sonra kalkınma ve daha sonra bu çerçeve içinde hürriyet şeklinde, Batılıların ise önce siyasî demokrasi, sonra sosyalizm şeklinde gelişmeleri olayı dahi, teknik ilerleme yeknesaklığa sevkettiği halde, Doğu ve Batının sonunda birbirinin aynı rejimlere ulaşmasını imkânsız kılmaya yeterlidir.

«Sosyalizme Giriş», Fransız Silâhsızlanma Komisyonu Temsilcisi ve eski Bakan Jules Moch'un «Socialisme Vivant» adlı eserinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Ünlü sosyalist Jules Moch, bu eserinde, sosyalizmin temel konularını, genç bir aydına hitaben yazılmış mektuplar şeklinde ele alıp açıklamaktadır. Moch, yaptığı açıklamaları temellendirirken, Fransa'dan ve öteki batı ülkelerinden örnekler getirmiş ve istatistiklerden faydalanmıştır. Eserin Türk okuru tarafından daha açık ve somut bir biçimde anlaşılmasını sağlamak için yurdumuzla ilgili bilgi ve rakkamları, yeri geldikçe yaptığımız siyah harfli eklemlerle belirtmeyi faydalı bulduk.

İKİNCİ KİTAP :

Niyazi Berkes

200 YILDIR NEDEN BOCALIYORUZ

İstanbul Matbaası, Nuruosmaniye Caddesi No: 90

3 Lira